

Aínda novos manuscritos paremiolóxicos de Vázquez Saco

Mª Carmen Paz Roca

E.O.I. de Vilagarcía

Terceira entrega do material fraseolóxico galego inédito reunido por Francisco Vázquez Saco.

Palabras clave: paremioloxía, fraseoloxía.

Third release of the unpublished Galician phraseological material gathered by Francisco Vázquez Saco.

Key words: paremiology, phraseology.

1. Os manuscritos

1.1. Descrición

Cando xa parecía esgotado o caudal fraseolóxico reunido por Francisco Vázquez Saco, porque lle dedicamos íntegro o voluminoso número 5, 2003 de *Cadernos de Fraseoloxía Galega* (SACO 1) e aínda un novo espazo no número 6, 2004 (SACO 2), a familia nunha nova rebusca encontrou novo material que nos entregou para ordenación e edición.

Cómpre lembrar que Francisco Vázquez Saco morreu dunha hora para outra, deixando *in fieri* varios traballos de historia, arte e xornalismo da provincia e catedral de Lugo e tamén material fraseolóxico. De todo ese conxunto pódese dicilo mesmo: estaba rematada a fase de recolleita do material, estaba iniciada a de organización e faltaba a redacción. Esta nova remesa de carpetas e papeis que recibimos do seu sobriño Dr. Vázquez Gallego, e que unimos á documentación anterior co mesmo sistema de cita, consta de seis bloques diferenciados:

Un caderno alfabetizado (en adiante **ms24**) coma o de ms4 no que aparecen refráns doutras coleccións xunto con algúns recollidos polo propio Vázquez Saco. A organización e mais a procedencia dos refráns son a mesma do ms3 e ms4 (SACO 1: XL). Tamén a letra é igual, aínda que hai algunha anotación posterior coa letra de Vázquez Saco.

Un caderno cosido con aramio (en adiante **ms25**), que contén refráns numerados e organizados por temas. Parece que a maioría son copiados do *Diccionario* de Eladio Rodríguez. Os temas están por orde alfabética e, dentro de cada tema, tamén se organizan alfabeticamente os refráns. Polo medio destes refráns tamén hai outros que pertencen a seminaristas porque teñen indicacións entre parénteses como “Mellid” ou “Noya”, etc. e coinciden en moitos casos con paremias xa publicadas na primeira colección. Estes aparecen case sempre sen tema nin orde alfabética.

Un caderno sen pasta e co número de serie 5213 (en adiante **ms26**), no que a maioría das anotacións son de vocabulario. Hai tamén algunha cantiga, unha lista de enunciados fraseolóxicos encabezada por *Frases*, e mais algún refrán.

Un caderno sen pasta, igual ó anterior pero coa indicación *Franco, 24, 2º*, que parece un enderezo (en adiante **ms27**). A maior parte do material deste caderno son anotacións sobre igrexas, pagos de dezmos e similares impostos eclesiásticos. Nas últimas páxinas aparecen tamén algúns refráns, na maioría dos casos coa indicación do lugar onde foron recollidos, polo que poderían ser de seminaristas. Algúns outros teñen indicación de estar copiados doutros autores como Carré Aldao, Luís Otero Pimentel, Pedro de Merille, etc. No medio deste caderno aparece tamén unha cuartilla dobrada con dous refráns e mais unha nota de vocabulario.

Unha carpeta de cor castaña (en adiante **ms28**), na que aparece un listado de bibliografía fraseolóxica ó principio, xunto con 79 folios e medios folios con refráns. Parte deles están ordenados por temas segundo a ordenación do ms16, e outras por simple orde alfabética, de xeito parecido ó manuscrito que no seu día denominamos **mc** (SACO 1:XXXVIII). Os medios folios parecen parte do que, no lugar citado, denominamos **ms**; e o resto son refráns copiados de distintas obras xa publicadas. En canto á grafía, neste bloque hai follas mecanografadas, outras coa grafía de Vázquez Saco, algunhas coa mesma letra có caderno descrito e incluso algunha folla con grafía diferente, que poderían ser dalgún seminarista. Tamén dentro desta carpeta hai algún papel pequeno con anotacións léxicas.

Unha carpeta azul de tamaño folio que contén en total 314 folios e cuartillas. Hai dous grandes bloques dentro desta carpeta: Aproximadamente a metade parecen refráns de seminaristas de Santiago ou de Lugo recollidos a mediados do século XX porque cada folla ten un nome e unha grafía distinta. Hai tamén varios mecanografados. A outra metade son refráns organizados por temas segundo a clasificación do ms16 (SACO 1:XLII). Dentro destes, hai tamén 31 follas tamaño folio que parece que nalgún momento estiveron grampadas xuntas. Estas 31 follas están mecanografadas e ordenadas só alfabeticamente. Ademais destes dous grandes bloques, hai medias cuartillas coma as do **ms1** (SACO 1:XXXIX), algunhas con vocabulario, algunha cantiga, adiviñanzas, chistes e listas de refráns noutras linguas.

1.2. Escolma do material

Dado que este material inicialmente formou un todo co xa publicado por nós no 2003 (SACO 1) ou no 2004 (SACO 2) e dado que, na maior parte dos casos, constituía fonte do ms16, o noso traballo de edición consistiu primeiramente en comprobar, unidade por unidade, se o que agora se nos entregaba xa estaba editado. Rematada a entrecolla,

ofrecemos agora o que ou é material novo ou representa algún tipo de variante sobre o anterior: neste caso dicimos véxase CFG5 (que quere dicir *CADERNOS DE FRASEOLOXÍA GALEGA* 5,2003) e indicámo-lo número da paremia naquela edición. Non aparecendo no futuro novas carpetas, estaría editado todo o arquivo fraseolóxico de Vázquez Saco.

1.3. Contido e procedencia

Esta terceira entrega comprende 1.102 paremias, 9 wellerismos, 17 dialoxismos, 15 enunciados ou frases proverbiais, 60 fórmulas e 57 locucións e 1 slógan. Permítasenos destaca-la inclusión de 17 refráns que Vázquez Saco di que toma duns *Apuntes inéditos de D. Manuel Murguía*. Trátase dunha folla manuscrita de Vázquez Saco presumiblemente copiada dos tales *apuntes* no arquivo da Real Academia Galega. Destacámoslos por ser quen foi o colector e por andar seguramente nisto tamén a man de Rosalía de Castro. Tres deses 17 refráns, aínda que con lixeiras variantes, xa se publicaran (VIDAL 2003:127-128) pero os outros catorce son novos: isto quere dicir que estamos a falar tamén dun novo manuscrito paremiolóxico de Murguía. A estes hai que engadir outros tres máis, localizados en Beade, que lle facilita D. Juan Naya. Uns e outros (20 en total) debeunos recoller no arquivo da Real Academia Galega, da que el era membro numerario.

Coma no anteriormente editado, a maior parte do material procede da diocese de Lugo. Pero tamén aquí volven aparecer algúns novos manuscritos procedentes da diocese de Santiago, recollidos nos anos cincuenta por seminaristas que llos entregaron ó profesor Manuel García García que llos debeu de remitir a Vázquez Saco. Entre eles están os recollidos por Eusebio Calvelo Sánchez en Carballo; José Cascallar Baltar en Saiar (Caldas de Reis); Campos Rodríguez en Forcarei; Luís A. Conde Asorey en Santiago, Cuntis e Teo; Francisco Dopazo Rial en Arzúa e Santiago; Jaime José Iglesias Lugrís na Coruña; Manuel Lede Abal en Meis; Ramón Lema García en Serantes de Laxe (Baio); Jesús López Míguez en Outes; Antonio López Suárez en Coristanco; Manuel Márquez Gómez en Cobas, Cachafeiro (Forcarei); Jesús Moldes Monroy en Cangas; Manuel Constantino Nogareda Bértoa en Bértoa (Carballo); Enrique Porto Rey en Señoráns, Cereixo (A Estrada); Juan Sanmartín en Betanzos, Miño e Pontedeume; Antonio Trigo García en Carballo; Antonio Vieiro de la Fuente en Guísamo pero tamén Silvestre Castiñeira R., Fernando Lobato García, Jesús López Fernández, Luís Martínez Fernández, Manuel Martínez Lois, A. Neira Estévez, Santiago del Pino Fernández, M. Portela Balayo, Diego Ríos Noya, José Santiago Pérez e Jesús Tubío Lampón.

1.4. Criterios de edición

Como criterios de edición textual seguímo-los expostos en 2003 (SACO 1:LXIII-LXXVIII). Obviamente a lematización que presentan os manuscritos non é, en moitos casos, a que hoxe se practica pero considerámonos obrigados a ser fieis ós manuscritos que editamos. Verbo da organización ideolóxica, temos que dicir que, por veces, vén establecida nos manuscritos e que, nestes casos, oscila entre a ordenación por unha palabra que V. Saco considerou principal e a ordenación polo substantivo ou verbo que condensa a mensaxe; aínda máis, cando a ordenación é ideolóxica, tamén oscila entre conceptos abstractos e xerais ou conceptos máis concretos. A pesar da imperfección do sistema, nesta edición seguimos, con algunha simplificación, os criterios que Vázquez Saco deixara anotados (SACO 1: 1055-1067). Finalmente, nalgún caso engadimos algunha explicación nosa que se distingue do contido dos manuscritos por que vai delimitada por corchetes coa indicación [*Nota de edición*] e porque está redactada en galego, xa que Vázquez Saco fai tódolos seus comentarios en castelán.

2. Edición dos manuscritos

2.1. Refráns

ABUNDANCIA

1. **O que abunda non fai mal.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Lugrís. Coruña 17-II-54).
2. **Pelos e pecados sempre chegan ben.** (ms29,75r).
3. **Piorno cheo, mantenza e creto.** (ms29,106v: Manuel Martínez Lois).

ACOSTARSE

4. **Ás nove déitate, home; e ás dez déitate, muller.** (ms29,63r: Rías Altas de Galicia. Lugo. 18-2-56).

AFABILIDAD

5. **Tal cousa nos din, tal corazón nos poñen.** (ms25,3v). *Var.: Tal palabra din, tal corazón che poñen.*

AGRÍCOLAS

Agrícolas. Abono

6. **A merda é boa p'as leiras.** (ms29,34v: Trasmil, Palas de Rey).
7. **Esterco de toxo verde, é bon pró fruto e millor prá terra.** (ms29,197: Silvarrey).
8. **O Dios das leiras entra polas portaleiras.** (ms29,85v).
9. **O esterco fai o derrego.** (ms29,197: Silvarrey).

Agrícolas. animais

10. **A besta i-a porca, pola máis descomposta.** (ms29,209r: Sober).
11. **A besta i-o señor, todo dun color.** (ms29,209r: Sober).
12. **Á besta vella nunca lle faltan esparavás.** (ms29,209r: Donalbay, Begonte).
13. **A burra do noso xués non ten máis ca cinco pés.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogareda Bértoa: Carballo, Bértoa.) [N. de edición: Quizais axuden a entender este enigmático refrán algún destes outros: *Catro pes ten o gato e cinco ten co rabo; ou ben Ó cura í-ó xues hai que pagarles cos pés*". é dicir, indo á casa deles].
14. **A cabalo regalado non se lle levanta o rabo.** (ms29,56r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
15. **A cada porquiño chégalle o seu camiño.** (ms29,50r: J. Santiago Pérez).
16. **A fariña saca os ranchos do inverno.** (ms29,61r: M. Márquez Gómez: Cobas, Cachafeiro, Forcarey, Pontevedra).
17. **A galiña onde o galo, en calquer lado.** (ms28,43v: Palas).
18. **A galiña, donde ten os ovos, ten os ollos.** (ms26,22r).

19. **A gata roña, como fai, soña.** (ms29,41r: Estrada - Puente Ulla).
20. **A vaca regalada, non se lle miran os dentes.** (ms29,97r: Enrique Porto Rey: Señoráns, Cereijo, La Estrada).
21. **A vaca, que sea longha e a éghua que sea corta.** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
22. **Aos anos mil, volve a lebre ó cubil.** (ms29,78r: Fernando Lobato García).
23. **As ovellas de Pedro Rodríguez, tarde salides e cedo vides.** (ms29,118r).
24. **As veces manca máis a patada dun burro que dunha besta grande.** (Véxase CFG5:257). (ms26, 19r, 40).
25. **Ave de rico a naide pon rico.** (ms24,10r: Layosa). *Ave de rico [sic]...*
26. **Berr'a galiña cando ve a ave de rapiña.** (ms24,15v: Bucínos).
27. **Besta vella non muda de paso.** (ms26,25r).
28. **Bicho pequeno, fol de veneno.** (ms29,61r: M. Márquez Gómez: Cobas, Cachafeiro, Forcarey, Pontevedra).
29. **Boi vello, suco dreito.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Ligrís. Coruña 17-II-54).
30. **Boi xunguido, boi mantido.** (ms29,64v: Rías Altas de Galicia. Lugo. 18-2-56).
31. **Cando a galiña canta com'o capón, venta a morte.** (ms29,61r: M. Márquez Gómez: Cobas, Cachafeiro, Forcarey, Pontevedra).
32. **Cando as galiñas van pra o puleiro, xa tarde vai anoitecendo.** (ms29,44v: Luís A. Conde Asorey. Santiago de Compostela).
33. **Cocho bon, comer carbón.** (ms28,35r: Villamane, Cervantes).
34. **Dá ferraña ao *caballo para o agarrar no tallo.** (ms29,86v).
35. **Desde que vén o cuco e a ave, vén a temporada da fame.** (ms24,42r: F.V.S. Tuiriz).
36. **Dicen os paxaros: das cereixas ós nabos mui ben o pasamos; e dos nabos as cereixas, damos as queixas.** (Véxase CFG5:481). (ms26, 20r, 74).
37. **Do demo a besta que non gana a cebada.** (ms24,40v: M.L.).
38. **É millor morrer dunha bala ca da patada dun burro.** (ms28,3r). Var.: *É millor morrer dunha bala ca dun noxo.*
39. **Gatos e ratos non van xuntos de merenda.** (ms29,193r).
40. **Lobos e cas, todos eran irmás.** (ms28,36r: Miraz).
41. **Malia do rato que ten un *solo burato.** (Véxase CFG5:620). (ms26, 30r, 354).
42. **Nin piques tanto que fuxa, nin tan pouco que se deite.** (ms29,59r: Silvestre Castiñeira Rodríguez).
43. **No tempo dos grilos, nin viño nin millo.** (ms29,64r: Rías Altas de Galicia. Lugo. 18-2-56).
44. **Non hai quen arree a burra como seu dono.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
45. **Nun monte grande muitas ovellas se xuntan.** (ms28,37r: Sober).
46. **Ó boi turrión nunca lle faltou unha cornada.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).
Var: Ó boi pelexón nunca lle faltou unha comada.
47. **O burro deb'ir detrás.** (ms29,72r: Jesús Tubío Sanjuán).
48. **O burro do sardiñeiro reventou cunha sardiña.** (ms28,3r).
49. **O carro non é grande s'as vacas son valentes.** (ms28,3v). O caso é traelo, na casa... Vai ben, non é moito ¡nunca é grande!
50. **O marrau, onde come, alí deixa a maseira.** (ms27, 60r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Se aplica al desordenado que non deixa as cousas en su sitio despois de usarlas.
51. **O que cabirtos vende e cabras non ten, ou rouba ou dalgún sitio lle vén.** (5ms26, 22r, 141).
52. **O que non anda en burro anda en besta.** (ms29,33v: Trasmil, Palas de Rey).
53. **O toupo, para toupear, ó prado sin regar.** (ms29,214r: Sober). Var.: *Todo prado regar, o toupo escapar. (Sober) Toupo = topo.* Falta en nuestros diccionarios. Carré trae *tiopa* y *toupería*. Falta también el verbo *toupear* = hacer toperas = galerías subterráneas que abre el

- mamífero aludido para vivir en ellas. En Saviñao alterna la voz *toupo* con *topia*. En Becerreá se le llama *toube* y en Pol *teipe*. En Lugo vimos *toupa*. El Diccionario de Irmandades da Fala trae *teupa*. Así en Lalín.
54. **Os que queiran que as galiñas lle poñan, que lle den pimento picante.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
55. **Ovella melenta, o demo a tenta.** (ms29,73v: Jesús Tubío Sanjuán).
56. **Ovella vella i-enxame probe, en marzo alea i-en marzo morre.** (ms29,100r: Manuel Martínez Lois).
57. **Pedinlle leite á vaca i-a vaca pediume herba; pedinlle herba ó prado i-o prado pediume rega.** (ms24,42r: F.V.S. Bucifios).
58. **Pito serodio, tarde ou mal chega ó puleiro.** (ms29,114v: Villamane, Cervantes).
59. **Poltro, de poldra; e macho, de besta vella.** (ms29,115v: Villamane, Cervantes).
60. **Por San Antón, a boa galiña pón; e pola Candelaria, a boa e a mala.** (ms29,28v: Antonio Vieiro de la Fuente: Guísamo, Bergondo).
61. **Pra destetar a burra nova non hai como matar a vella.** (ms29,211r: Lugo).
62. **Se se quer destetar o burro, mata-la nai.** (ms29,211r: Sober).
63. **Sete pitas i-un galo comen a ración de un cabalo.** (ms26, 28r, 309: Pidre).
64. **Si queres ter bon leite trai a vaca pola corda.** (ms29,30v: Ángel: Barrela).
65. **A gata lamboira, según as fai así as coida.** (Véxase CFG5:184). (ms26, 28r, 302: Taboada). Véase *A miña cadela lapoira, tal as fai tal as coida*.
66. **A vaca que non come cando os bois, é que come antes ou despois.** (Véxase CFG5:218). (ms26, 30r, 348).
- AGRÍCOLAS. AÑO**
67. **Ano cerroteiro, nin boa meda nin bon palleiro.** (ms29,200r: Sober). *Cerrotas ó Zarrotes*: setas, cuya abundancia se debe a luvias copiosas que son perjudiciales para la cosecha.
68. **Ano de cerrollas, ano de mollas.** (ms28,1r: Villalba).
69. **Ano de herba, ano de miseria.** (ms24,6r: V.R. Y A.R.).
70. **Ano de landras, ano de rebandas.** (ms29,45v: Juan Sanmartín: Miño). Var.: *Anos de landras, anos de roandras*. (ms29,50r: J. Santiago Pérez.)
71. **Ano de landre, pan de tarde.** (ms29,204r: Nantín, Becerreá).
72. **Ano de moras, ano de vodas.** (ms29,204r: Óutara, Puebla de Brollón). ¿Porque supone cosecha abundante? No parece probable porque *Ano de amoras, ano de choras*.
73. **Ano de nocés, ano de viño.** (ms29,204r: Belante, Sarria).
74. **Ano de *bellota, ano de larota.** (ms29, 92r, 3: Chantada).
75. **Ano *bisiesto, tanto dá canto come.** (ms29,198r: Castro de Amarante).
76. **Chuvia n'Ascensión, ano sin feixón.** (ms29,22r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
77. **Moita chuvia en decembre, bon ano.** (ms28,7r: Ferrol).
78. **No ano de abundancia tamén se estima un ferrado de pan.** (ms29,203r: Sober).
79. **Pra ser un ano bon, sete toradas e un toradón.** (ms29,203r: Bucifios).
80. **Un ano peras, i-outro sin elas.** (ms29,204r).
81. **Ano de herba, ano de merda.** (Véxase CFG5:1073). (ms26, 22r, 131). Véase *cando a herba anda a carros, o pan a brazados*.
- Agrícolas. Generales**
82. **A viña, en seco; a horta, con rego.** (ms27,63r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).
83. **As mazás de tres en ramo veñen co liño.** (ms29,15v: Zona de Asma, Sta. Eugenia). Se pueden comer.
84. **As vacas e os carros non queren ser [empezados] nin acabados.** (ms28,1r: Villalba).
85. **Bo outono, ledicia do dono.** (ms29,106v: Manuel Martínez Lois).
86. **Cando a cachopeira soa, sabe ben a broa; cando a cachopeira canta, sabe ben a manta.** (ms28,16r).

87. **Cando chove debaixo da pena, raia o sol, talla a leña.** (ms29,38r).
88. **Cando chove e o aire zoa é cando mellor sabe a broa.** (ms29,65r: Estrada - Puente Ulla).
89. **Carro que non leve rodas non-o verás andar.** (ms28,35r: Villamane, Cervantes).
90. **Debaixo da pedra, torto; e debaixo do terrón, morto.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández). Se refiere a un grano que, quedando debaixo de una pedra, nace la planta torcida; y debajo de un torrón, muere.
91. **Decota o carballo pra aforra-lo tallo.** (ms29,99r: Manuel Martínez Lois).
92. **Desque entorna o carro non lle faltan carreiras.** (ms24,45r: F.V.S.).
93. **Donde hai cepos fanse achas.** (Véxase CFG5:1832). (ms26, 27r, 276: Pidre). Achas: astillas.
94. **Donde hai cepos fanse estelas.** (ms26,19r).
95. **Entre louro e louro, patacas novas.** (ms24,52r: Diario de Avisos. R. Caruncho).
96. **Entre millón e millón, o salto de un castrón.** (Véxase CFG5:1491) (ms26, 30r, 346). Se refiere también al maíz: hay que sembrarlo ralo para que sea bueno: *millón* = millo por razón de asonancia.
97. **Estando a corte ben estrada, anque se baile, non se lamuza.** (ms25,3r: Lence Santar - Mondoñedo).
98. **Esterca na cima, que no fondo non fai falta.** (ms28,3v).
99. **Fol mollado, máis fariña leva.** (ms29,38r).
100. **Grada pola seca e ara pola fresca.** (ms28,34r: Otero de Rey).
101. **Hai quen quer que quente o sol antes de nacer.** (ms29,57r: Silvestre Castiñeira Rodríguez).
102. **Nadie *sembre máis do que poda cavar.** (ms28,65r).
103. **Naide semente máis millo do que poida sachar.** (ms26, 27r, 280: Pidre).
104. **Non sempre está o alcacén pra gaitas.** (Véxase CFG5:1694). (ms26, 27r, 275: Pidre). (*es*) *No siempre está el horno para bollos.*
105. **Nunca faltou carne prá matanza nin viño prá trasfega.** (ms28,37r: Sober).
106. **O castiñeiro, na man ao burato; e o carballo, no carro.** (ms27,63r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).
107. **O millo raro enche o horrio e carga o carro.** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
108. **O que abona con feito, dálle a palla polo peito; o que abona con folla, dálle a palla pola trola; e o que abona con palla, esa non ten talla.** (ms29,54r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
109. **O que antes acaba, acadulla.** (Véxase CFG5:1769). (ms26, 28r, 293: Mellid). *Acadullar* 1, en Páramo y Sarria es labrar o arar las cabeceras de las fincas, lo que hay que hacer en sentido contrario a lo arado anteriormente por no caber la yunta y el arado. *Acadullar* en Mellid y Carballedo, es deshacer los terrones (*cadullos*). El sentido como se ve es semejante.
110. **O que non cai na cata, cai na recata.** (Véxase CFG5:1784). (ms26, 28r, 289: Biville).
111. **O que non vai na maza, vai na espadela.** (Véxase CFG5:1783). (ms26, 28r, 290). Semejante a *O que non cai na cata, cai na recata*.
112. **O que rega o millo sin pendón, come un cagallón.** (ms29,15r: Zona de Asma, Sta. Eugenia).
113. **Ourizo que regaña, caill'a castaña.** (ms24,21r: Buciños).
114. **Prá viña, paso de galiña; pró eido, salto de carneiro.** (ms28,12r). Se refiere a los jornaleros.
115. **Prados, na cima; e leiras, no fondo.** (ms28,3v). Var: *Esterca na cima, que no fondo non fai falta*.
116. **Quel pola arada, quel pola sin arar, levar hala levar.** (ms29,114r: Villamane, Cervantes).
117. **Quen sementa en boa terra, sempre ten boa colleita.** (ms27,63r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).
118. **Se queres figos na figueira, non deixes d'andar ca tiseira.** (ms29,85v).

119. **Se queres qu'a camisa che blanquee com'a plata, déixaa cocer com'a vaca.** (ms28,37r: Sober).
120. **Se queres qu'aguillada aguante, córtaa no minguante.** (ms24,117r: Buciños).
121. **Se ten avea, que o axirxile.** (ms28,3r).
122. **Seitor sin atadeira, non hai quen o queira.** (Véxase CFG5:1943). (ms26, 27r, 269: Pidre). Var.: *Seitor sin atadeira é como bolsillo sin faltriqueira.*(ms26. 27r, 270: Pidre). *Seitor:* segador.
123. **Traballos de sementeira, cántigas na colleita.** (ms29,106v: Manuel Martínez Lois).
124. **Vale máis o qu'a seca deixou, qu'o que a auga criou.** (Véxase CFG5:2053). (ms26, 21r, 86: San Martín de Torre, Páramo).
- Agrícolas. Leña**
125. **Leña seca boa é, troncos verdes son milloros.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
- Agrícolas. Meses**
- Enero**
126. **A cada mes, o seu.** (ms29,39r: *Gaiteiro de Lugo*. 1955).
127. **No xaneiro, súbete ó outeiro; si ves verdegar, ponte a chorar, e si ves terrexar, ponte a cantar.** (Véxase CFG5:2178). (ms26, 18r, 11). *Si ves verdegar...* Coincide con el anterior. *Terrexar:* que solo se ve tierra, sin verde.
128. **Auga de xaneiro, cada pinga un centeeiro.** (ms28,26r: *O Gaiteiro de Lugo*).
129. **Cando as ranas cantan en xaneiro, señal de fame en todo o eido.** [N. de edición. En 1890 n' *A Monteira* Marcial Valladares escribe *ramas* (62,1890,76) e así o copia Vázquez Saco pero parécenos unha errata d' *A Monteira*, xa que tódolos outros paremiólogos anotan *rans* ou *ras*, así que este *ramas* debe estar por *ranas*] (ms24,28r: M.V).
130. **Cando as ras cantan en xaneiro, nin boa meda nin bon paleiro.** (ms29,266r: Barcia, Navia de Suarna). Insiste en la idea de que el tiempo cálido en enero es desfavorable a las cosechas de cereales.
131. **Con *nieve [en] *enero, no[n] hai ano fulero.** (ms29,69v: Vilanova. O darradeiro de maio de 1951).
132. **En xaneiro o frío éche parleiro.** (ms29,49v: J. Santiago Pérez).
133. **En xaneiro pranta o teu alleiro.** (Véxase CFG5:2170). (5ms26, 22r, 143).
134. **En xaneiro, mellor carballo que castiñeiro.** (ms29,110r: Manuel Martínez Lois).
135. **Galiña en xaneiro val un carneiro.** (ms28,26r: *O Gaiteiro de Lugo*).
136. **No mes de capricornio, o Dios do galego é o forno.** (ms29,65r: Estrada - Puente Ulla).
137. **No mes de xaneiro deixa a fonte e vaite ó regueiro.** (ms28,2r).
138. **No mes de xaneiro non poñas o pé de diante do compañeiro.** (Véxase CFG5:2223). (ms26, 22r, 123).
139. **Non hai luar máis *craro qu'o do mes de xaneiro; nin amor máis firme qu'o primeiro.** (Véxase CFG5:2243). (ms26, 26r, 255).
140. **Pouca auga en xaneiro, boa anada no celeiro.** (ms28,33r: *O Gaiteiro de Lugo*, 1952).
141. **Se xaneiro mata un carneiro, frebeiro mata o rabaño enteiro.** (ms29,119r).
142. **Xaneiro fai pan, outros llo quitarán.** (ms28,1r: Villalba).
143. **Xaneiro malo, febreiro bo; xaneiro bo, febreiro malo.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
144. **Xaneiro malo, febreiro trastornado.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
145. **Xaneiro mollado, febreiro rexiado.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
146. **Xaneiro xeadeiro, febreiro berceiro; marzo ventoso, abril chuvioso, maio pardo, san *Juan claro, valen máis qu'as mulas i-o carro.** (Véxase CFG5:2361). (ms26, 21r, 85: San Martín de Torre, Páramo).
147. **Xaneiro, craro e xiadeiro.** (ms28,26r: *O Gaiteiro de Lugo*. 1951). *Craro:* aluden otros

refranes al claror de la luna. *Xiadeiro*, en muchas otras paremias.

148. **Xaneiro, greleiro.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).

149. **Xaneiro, neveiro.** (ms28,2r).

150. **Xaneiro, poñedeiro.** (ms28,33r: Carballino).

151. **Xeneiro por un lado e polo outro marzo, deixan a febreiriño descalzo.** (ms29,62r: Bertino Caamaño Vilar).

152. ***Hasta día de San Simón non sabes *si hai nabos ou non.** (ms28,68r: Begonte).

Agrícolas.Meses Febrero

153. **Cada pinga de auga de febreiro val diñeiro.** (ms25,10v: *O Gaiteiro de Lugo*. 1959).

154. **De febreiro a San Xoán tes a conta na man.** (ms29,91r: Severo).

155. **En febreiro, cada chanto en seu rigueiro.** (ms29,115v: Villamane, Cervantes).

156. **Febreiriño corzo, cos teus días vinteoito; si duraras máis catro, non deixabas can nin gato, nin cornasó carneiro,nin ovelas ó pegureiro.**(Véxase CFG5:2441). (ms26, 18r, 12). *Pegureiro*: pastor. En otros sitios dicen *Febreiriño corto*, y *Febreiriño louco*.

157. **No frebeiro, frebas; en *octubre, medas.** (ms29,59r: Silvestre Castiñeira Rodríguez).

158. **No mes de febreiro cada fonte, seu rego e cada rego, seu regueiro.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).

159. **Nubes de frebeiro, súbete ó outeiro.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).

160. **O día da Candeloria, que chores, que deixes de chorar, a *mitá do inverno está por pasar.** (Véxase CFG5:4094). (ms26, 19r, 28).

161. **O sol de febreiro non pon meda nin palleiro, pero quenta a barriga ó lagarteiro.** (ms29,292r: Donalbai, Begonte).

162. **Si febreiro era toliño, marzal non é pouquiño.** (ms25,10v: *O Gaiteiro de Lugo*. 1959).

Agrícolas. Meses Marzo

163. **Debes labrar e podar *sin esceución ó rededor d'Encarnación.** (ms29,1r).

164. **En marzo hai que cuidar d'atender o colmear.** (ms28,4v).

165. **En marzo, xa durmo encima do brazo; en abril, déixame dormir.** (ms29,63r: Rías Altas de Galicia. Lugo. 18-2-56).

166. **Gracias a Dios que chegou o vintecinco de marzo: unha comidiña máis i-a hora de descanso.** (ms29,289r: Mato, Taboada).

167. **Marzo berceiro, nin boa meda nin bo palleiro.** (ms29,39r: Chantada).

168. **Marzo é malo cando o gato molla o rabo.** (ms29,84r).

169. **Marzo enxoiito, pan e viño moito.** (ms28,2r).

170. **Marzo marzal, déixame o viño trasegar.** (ms29,100r: Manuel Martínez Lois).

171. **Marzo marzán, pola mañán, bo barrigán e pola tarde, cara de can.** (ms24,83r: Leite de Vasconcelos).

172. **Marzo venteiro e abril chufasqueiro, enchen en maio de flores os eidos.** (ms29,99v: Manuel Martínez Lois).

173. **Marzo, espigarzo.** (Véxase CFG5:2579). (ms26, 18r, 15). Tiempo en que debe espigar el pan para la buena cosecha.

174. **Marzo, marzal, veña o bo e marche o mal.** (ms29,51v: Félix Rodríguez Vieites).

175. **Marzo, marzán, pola mañá cara de ánxel e pola tarde cara de can.** (ms28,32r: Pili Roca).

176. **Marzo, rodriga feita.** (ms29,100r: Manuel Martínez Lois).

177. **O que en Marzo esfende, compra máis pan que vende.** (ms29,54r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).

178. **Polo que nace en marzo enche o regazo.** (ms29,121v: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
179. **Se vén boa a lúa nova de marzo, fai o labrador honrado.** (ms29,96r: Eusebio Calvelo Sánchez: Carballo).
- Agrícolas. Meses Abril**
180. **A abril cos seus lameiros, sigue maio con froreiros.** (ms25,10v: *O Gaitero de Lugo*. 1959).
181. **A xiada d'abril mata o porco no cubil.** (ms29,61r: M. Márquez Gómez: Cobas, Cachafeiro, Forcarey, Pontevedra).
182. **Abril chorón, de cada cento, un bon.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
183. **Abril e maio compoñen todo o ano.** (ms25,10v: *O Gaitero de Lugo*. 1959).
184. **Abril friíño, moito pan e pouco viño.** (ms29,20v: Santiago del Pino Fernández. 4º curso).
185. **Abril, cada herba bota mil.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
186. **Augas d'abril enchen o carro i-o carril.** (Véxase CFG5:2862). (ms26, 18r, 20).
187. **Augas, augas, e todas en abril.** (ms28,33r: Lugo).
188. **Cando en abril chove, as pedras move.** (ms29,79r: Ramón Lema García: Serantes de Lage).
189. **En abril abre a porta ó gado e déixao ir.** (Véxase CFG5:2899). (ms26, 26r, 249).
190. **En Abril o que non planta non come.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
191. **En abril, augas mil.** (Véxase CFG5:2848). (ms26, 18r, 18: Carballedo).
192. **En abril, donde ela queira vir.** (ms29,62r: Bertino Caamaño Vilar).
193. **En abril, ventos e augas mil: vai onde quixeres e durme no teu cubil.** (ms28,7v: Riveira).
194. **Folla de abril, abre a man e déixaa ir.** (ms29,101r: Manuel Martínez Lois).
195. **Folla de abril, déixame durmir.** (ms29,101r: Manuel Martínez Lois).
196. **Garda pan pra maio e palla pr'abril, que che ha de cumprir.** (Véxase CFG5:3105). (ms26, 18r, 23).
197. **Inda que chova todo abril, labrador, ¿que che dá a ti?** (ms29,21v: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
198. **Polo que nace en abril enche o mandil.** (ms29,121v: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
199. **S'en abril hai lodo, non se perderá todo.** (ms28,3r).
200. **Xa veu o mes d'abril i-eu blanqueei as miñas mil.** (ms29,60v).
- Agrícolas. Meses Mayo**
201. **A vaca do veciño no mes de maio bota o millo, inda qu'a auga corra tras do arado.** (ms29,76v: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
202. **Auga de maio, pan de todo o ano; pola Santa Marta terémola ben farta.** (ms29,20v: Santiago del Pino Fernández. 4º curso).
203. **En Maio aínda a vella queima o tallo, e en San Xuan, o vello o arado.** (ms29,19v).
204. **En maio come a vella cereixas ao lume.** (ms28,26r: *O Gaitero de Lugo*).
205. **En maio inda o boi bebe no prado, mais, si ben non-o empeza, inda ben non-o acaba.** (ms29,65r: Estrada - Puente Ulla).
206. **En maio quérome levantar e caio.** (ms29,21v: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
207. **Fracó é o maio que non rompe a coroz.** (ms28,26r: *O Gaitero de Lugo*).
208. **Lembra que maio sequizo, vran enguizo.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
209. **Maio bo, maio malo, quince días despois do ano.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Lugris. Coruña 17-II-54).
210. **O sol do tres de maio queima como borrallo.** (ms28,1r: Villalba).
211. **O *daño en maio faino o raio.** (ms29,76v: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).

212. **Pola Santa Cruz de maio, o corvo i-o lobo nado; i-o rapaz, criado.** (ms29,114r: Villamane, Cervantes).
213. **Que bon maio que malo maio, quince días os bois ó prado; vale máis no principio que non no cabo.** (Véxase CFG5:3202). (ms26, 18r, 22). Es mejor que llueva al principio de mayo, que al fin.
214. **Quen en maio esfende, compra máis que vende.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).
215. **S'o maio recacha, ind'a vella queim'a maza.** (ms28,3r).
216. **Suba de maio, baixa de agosto.** (ms29,102r: Manuel Martínez Lois).
217. **Val máis a i-auga entre maio e xuño que os bois e o xugo.** (ms25,10v: *O Gaiteiro de Lugo*. 1959).
- Agrícolas. Meses. Junio**
218. **A mera de san *Juan leva o viño e non deixa o pan.** (ms26, 19r, 24). Mera: orballada.
219. **Auga de San Xoán quita viño e non fai pan; hastra d'agosto, quita magosto.** (ms28,1r: Villalba).
220. **De san *Juan a san Pedro apreta, mancebo.** (Véxase CFG5:4131). (ms26, 19r, 25). Debe apretar el calor.
221. **En San Xoán, tanto viño coma pan.** (ms24,48v: E.C).
222. **En San Xuan aínda a vella veste o ghabán.** (ms29,97r: Enrique Porto Rey: Señoráns, Cereijo, La Estrada).
223. **En San Xuan, si moita breva, pouco pan.** (ms29,97r: Enrique Porto Rey: Señoráns, Cereijo, La Estrada).
224. **Entre San Xoán e San Pedro recoleita o centeio.** (ms29,103r: Manuel Martínez Lois).
225. **Por San Xoan cómese o queixo sin pan.** (ms29,123v: S. Fernández: Navia).
226. **Por San Xoan gana a zorra ó milán.** (ms29,123v: S. Fernández: Navia). En la casa de las gallinas.
227. **Por san *Juan, as nove co día dan.** (Véxase CFG5:4434). (ms26, 19r, 35).
228. **Si queres patacas pa San Xuan plántaas polo San Xulián.** (ms29,54v: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
229. ***Hasta San *Juan non quites o gabán.** (ms29,115v: Villamane, Cervantes).
- Agrícolas. Meses. Julio**
230. **Pola Santa Mariña bota a túa pitiña.** (ms28,49r: Santa Eugenia de Asma).
231. **Pola Santa Mariña vai ollar a túa viña; según a traballares, a encontrares.** (ms29,104r: Manuel Martínez Lois).
232. **Polo *Carmen sempre vén o trobón, ou antes ou despois.** (ms29,116v: Arcos, Pol).
233. **Por Santa Mariña colle a machada e tira a fouciña.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
234. **Xullo, xuliño, colleita de trigo.** (ms29,104r: Manuel Martínez Lois).
- Agrícolas. Meses. Agosto**
235. **Agosto e setembro, poucos os entenden.** (ms25,10v: *O Gaiteiro de Lugo*. 1959).
236. **Agosto, agostoiro.** (ms29,105r: Manuel Martínez Lois).
237. **Agua de agosto, nin bo mosto, nin bo entrecosto, nin bo magosto.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
238. **Chuvia en agosto, non gastes en mosto.** (ms28,33r: *O Gaiteiro de Lugo*, 1952).
239. **En agosto secan os montes i-en *setiembre as fontes.** (Véxase CFG5:3360). (ms26, 31r, 374).
240. **En agosto, frío en rostro.** (Véxase CFG5:3367). (ms26, 19r, 26).
241. **Polo San Lourenzo xa se enche de uvas o lenzo.** (ms28,12r).
242. **Por San Agustín valen as coles pró rebolín.** (ms25,3r: Lence Santar - Mondoñedo).
243. **Por San Roque, sembra os nabos e malla as coles.** (ms25,3r: Lence Santar - Mondoñedo).
244. **Primeiro de agosto, primeiro de inverno.** (ms28,33r: *O Gaiteiro de Lugo*, 1952).

245. **San Lourenzo sempre vén co seu caldeiro penzo.** (Véxase CFG5:4055). (ms26, 20r, 77). Penzo: lleno.
246. **Si chove pola Asinición, fabas si e millo non.** (ms29,51v: Félix Rodríguez Vieites).
247. **Si en setembro non hai fruta, aghosto ten a culpa.** (ms29,62r: Bertino Caamaño Vilar).
- Agrícolas. Meses. Setembro**
248. **Despois do San Miguel vindime quen quixer.** (ms28, 13r: Manuscrito que conserva D. Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade).
249. **Polo san Miguel quítaselle o tarambollo ós cas e pónselle ós oficiás.** (Véxase CFG5:4417). (ms26, 29r, 330: Pidre). Alude a la costumbre de poner un impedimento a los perros para que no hagan daño al maíz; cuando se les quita, se pone a los trabajadores (es decir se les suprime la merienda).
250. **Polo San Miguel, uvas e figos os qu'eu quixer.** (ms28,13r: Manuscrito que conserva D. Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade).
251. **San Miguel das uvas, tarde vés e pouco duras.** (Véxase CFG5:4593). (ms26, 19r, 27).
252. **Sol de setembro, pouco val inda que queime.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
253. **Vran quente, setembro ledo.** (ms29,106r: Manuel Martínez Lois).
- Agrícolas. Meses. Outubro**
254. **O repolo d'outono, mantén o seu dono.** (Véxase CFG5:3472). (ms26, 19r, 50).
- Agrícolas. Meses. Novembro**
255. **Antes ou despois de san Martiño hai un vrançoño, aunque pequeniño, en canto o can pasa o río.** (ms28,33r: Carballino).
256. **De San Andrés a Nadal, non é mes cabal.** (ms25,10v: *O Gaiteiro de Lugo*. 1959).
257. **De Santos a Nadal, ben chover, ben ventar.** (ms28,7v: Pontevedra).
258. **Eí vén San Martiño co seu cabaliño.** (ms29,41r: Estrada - Puente Ulla).
259. **Polo San Martín mata o teu quin.** (ms28,12r).
260. **Polo San Martiño, pión ó camiño; e pola Pascua; pión á ascua.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
261. **Polos Santos, gabea de cepas.** (ms29,107r: Manuel Martínez Lois).
262. **11 Si labras polo San Martiño collerás pan como liño.** (ms29,54r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
263. ***Dichoso mes, entra con Santos, media con San Leopoldo e termina con San Andrés.** (ms29,84r).
- Agrícolas. Meses. Decembro**
264. **Cando en Nadal vexas nadar, medra o palleiro, o graneiro i-o corral.** (ms25,10v: *O Gaiteiro de Lugo*. 1959).
265. **En decembro, leña e dorme.** (ms29,69r: Vilanova. O darradeiro de maio de 1951).
266. **Fías de Nadal, nen tecedeiras fan.** (ms29,107v: Manuel Martínez Lois).
267. **No mes de Nadal bota o trigo no carballedo.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
268. **No mes de Nadal saca o esterco a fóra do corral.** (ms29,122v: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
269. **Polo Nadal, volta ao casal.** (ms29,107v: Manuel Martínez Lois).
- AGRÍCOLAS.
METEOROLÓXICOS**
270. **Auga na horta, caldo na pota.** (ms29,64v: Rías Altas de Galicia. Lugo. 18-2-56).
271. **Cando a neve está na eira, pensa o vello na pateira.** (ms29,61r: M. Márquez Gómez: Cobas, Cachafeiro, Forcarey, Pontevedra).
272. **Cando estea o arco iris ó frente, vira os bois e vente.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
273. **Cando vai a neve prá Gransa, traballa o labrador con ansia.** (ms29,104v: Manuel Martínez Lois).
274. **Chuvia con sol non molla o pastor.** (ms24,37v: *Vida Gallega*).
275. **É mellor que chova sete maios que un xunio.** (ms28,26r: *O Gaiteiro de Lugo*).

276. **Encarnado polo mar, colle as vacas e vai labrar.** (ms29,99v: Manuel Martínez Lois).
277. **Neve na serra, agua na terra.** (ms29,49r: J. Santiago Pérez).
278. **No inverno, búscame nos baixos, que no vrán, eu te buscarei nos altos.** (ms28,37r: Sober). Alude a la niebla.
279. **O gaiteiro de Calde nunca toca de balde.** (Véxase CFG5:3868). (ms26, 18r, 9: Lugo). Refrán de Lugo.
280. **Si chove para nunca escampar, o mundo tense que acabar.** (ms29,50r: J. Santiago Pérez).
281. **Si chove por Santa Bibiana, chove *cuarenta días e unha semana.** (ms29,69r: Vilanova. O darradeiro de maio de 1951).
282. **Sol pra Oseira, vellas á raxeira; sol pra Monforte, vellas de tras do pote.** (Véxase CFG5:3967). (ms26, 18r, 8: Carballedo). [N. de edición: Oseira queda ó solpor e Monforte queda ó nacente do lugar de recollida do refrán (Carballedo)].
283. **O sol madrugadeiro esconde o rabo no silveiro.** (ms24,27v: F.V.S.).
- AGRÍCOLAS. PECES. TRUCHAS**
284. **A troita, pra que guste, ha de ter sete efes: fresca, fría, frita, fiada, fragosa, fea e femia.** (ms27, 61r: Vivero. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52).
- AGRÍCOLAS. PLANTAS.**

Lino

285. **O liño nunha casa é unha gran anchura.** (ms24,75r: Biville).

Maíz

286. **Cando a rula fai ru,ru, sementar o millo, anque sea no terrón cru.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).

Nabo

287. **Nabos de Lugo, pouca nabiza e moito mendrugo.** (ms29,54r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
288. **Tales cortiñas, tales nabos.** (ms29,33r: Trasmil, Palas de Rey).

AGRÍCOLAS. SANTORAL

289. **Polo *jueves d'Ascensión, vai a agulla p'ó leixón.** (ms28,1v: Foz).
290. **Por *jueves d'Ascensión, vai a agulla pó leixón.** (ms29,42r: José Mª Fernández: Foz).
- AGRÍCOLAS. VENDIMIA**
291. **Non hai ningún cheo d'uvas que non coma dúas.** (ms24,111r: F.V.S.).
292. **Na setembría fai a túa vendima.** (ms29,314r: Outara, P. de Brollón).
293. **Pola Virxen do Portal, pon a xente a vendimar.** (ms29,106r: Manuel Martínez Lois).
294. **Vendima feita, coartos no peto.** (ms29,106r: Manuel Martínez Lois).

ALDEA

295. **Barriga chea, n'aldea.** (ms29,119v).
296. **O millor sitio da aldea é donde o cura i-o porco se recrea.** (ms28,36r: Sta. Eulalia de Pena).
297. **Quen dixo vila dixo vida; quen dixo aldea dixo rabea.** (ms28,37r: Sober).
- ALIMENTOS. MIEL**

Ver Hambre y Gastronomía

298. **O que queira ter mel, sáqueo por San Miguel.** (ms29,264r: Bucifios).
299. **Ovella vella e colmea probe, chega a maio i-en maio morre.** (ms29,60r).
300. **Ovella vella e colmea probe, en maio cría i-en maio morre.** (ms29,60r).
301. **Por San Miguel non me saques o mel.** (ms29,264r: Fonsagrada).
- ALIMENTOS.**

Pan

302. **Ben barato estaría o pan si non o comera o folgazán.** (ms29,80r: Jesús Martínez Sanjuán: Ortigueira, La Coruña).
303. **Con pan d'avea non se vai a arca allea.** (ms28,3r).
304. **Dun pan, unha rebanda sola.** (ms29,21v: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
305. **Pan de cura, pan de Dios: gánano eles e comémolo nós.** (ms29,65r: Estrada -

Puente Ulla). Var.: *Pan de crego, pan de Dios: fano eles, comémolo nós.* (ms29,90r)

Queso

306. **Queixo cerrado e pan *esponjoso.** (ms29, 92r, 2).

AMOR Y AMISTAD.

307. **Amigo de bon tempo, trócase co vento.** (ms29,5r).

308. **Amigos, de lonxe; e contas, de preto.** (ms24,1v: M.V).

309. **Amor *trampero, tantas vexo, tantas quero.** (ms24,7r: F.V.S.)..

310. **Ano de amores, ano de choros.** (ms29,48r).

311. **Coa vida allea calquera fai amigos.** (ms29,33v: Trasmil, Palas de Rey).

312. **É millor traballar pra pillos que pedir a amigos.** (ms24,50v: Bucños).

313. **O home que s'enamora de unha muller do teatro, é com'o que ten fame e lle dan bicarbonato.** (ms24, 17r: F.V.S. Tuiriz).

ANIMALES.

Cuco

314. **O cuco a cucar i-os paxaros a picar.** (ms24,26v: Miraz).

Perdices

315. **A muller i-a perdiz pola *lengua se maldice.** (Véxase CFG5:18398) (ms26, 22r, 118).

316. **A perdiz, aunque sea xunto á nariz.** (ms29,30r: Ángel: Barrela).

Gatos

317. **Cada gato esfólase pola súa pata.** (ms29,213r: Sober).

318. **Criado e gato, cada ano.** (ms29,213r: Donalbay, Begonte).

319. **Onde o gato come o pan, algunha miga sempre deixa.** (ms29,213r: Sober).

320. **Os gatos teñen sete vidas.** (ms29,213r: Lugo). (*es*) *Siete vidas tiene el gato y la mujer, tres o cuatro.* (R.Marin)

Lobos

321. **Non ch'hai touzas onde lobos *haiga.** (ms27, 61r: Vivero. José Mª Pereda

Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). No hai robleadas donde lobos haya. No tienen donde les salga.

322. **Non ve o lobo todo o que dorme fóra.** (ms24,88r: M.L).

323. **O úneco que non come o lobo é o inverno.** (ms28,2r).

Perros

324. **Can ladrador, mal cazador.** (ms29,21r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).

325. **Can pola porta, pedrada no rabo.** (ms28,36r: Sta. Eulalia de Pena).

326. **Dó demo o can que non defende o palleiro.** (ms24,133v: F.V.S.)..

327. **En San Xuan ráscale as pulgas ó can.** (ms29,49v: J. Santiago Pérez).

328. **Non hai can que non coma o millo: si non é crudo é cocido.** (Véxase CFG5:18671). (ms26, 26r, 244).

329. **O can ladrador non é o máis traidor.** (ms29,118r).

330. **Pola festa de San Román, ósos ó can, e pola de San Pedro, ósos ó cadelo.** (ms29,52r: Félix Rodríguez Vieites).

331. **Se queres ter o can en vela, dálle fabas á noite.** (ms28,1v: Ribadeo).

332. **Si o can está ladrando [é] porque alguén anda roubando.** (ms29,90v: Severo).

APARIENCIAS

333. **Á porta de Maruxiña, muita cuitelada, pra todo quedar en nada.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de Don Manuel Murguía).

APRENDER

334. **Quen estuda, moito adeprende.** (ms25,6r).

CANTIDAD

335. **O que importa é a cantidá, non importa a calidá.** (ms24,77r).

CARÁCTER

336. **Mal de herencia non ten cura.** (ms24,83v).

Carácter. Herencia

337. **Do bon *pañó collo a *tela.** (ms29,112r).

338. **O que é bo é de nacemento.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).

339. **Pola *muestra conócese o pano.** (ms24,96v: F.V.S.).

CARIDAD

340. **Por moita vida que teñas e diñeiro que che sobre, si che falta a caridá, xa te podes chamar pobre.** (ms24,100r: Antas).

CASA

341. **Casa chea, casa libre.** (ms29,21v: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).

342. **Coa dispensa chea cualquera ama fai a *cena.** (ms29,33v: Trasmil, Palas de Rey).

343. **É millor ser amo dun burro ca criado dun mulo.** (ms24,51r: Buciños).

344. **Fun á casa da miña veciña i-
*avergonceime; volvín á miña e
remedieime.** (Véxase CFG5:5417). (ms26, 30r, 336: Pidre).

345. **Nin de risas nin de veras, con teu amo non xogues ás pedras.** (ms24,108r: Pedrosa).

346. **O bon amo fai caseiro, e bon caseiro fai amo.** (ms28,14r).

347. **Ó cabo do ano ten o mozo as uñas do seu amo.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogareda Bértoa: Carballo, Bértoa).

CAUSAS Y EFECTOS

348. **Chamoull'o can a cadela; ten qu'ir a Roma en penitencia.** (ms28,12r).

349. **Ó ir ó muíño hai que se enfariñar.** (ms28,33r: Carballino).

350. **O que con moitas pallas estrebilla vén unha que lle quita os ollos.** (ms29,88r: Mercuín, San Xoan de Anceis, Cambre, A Cruña. Álvarez Giménez, E., *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511).

351. **O que vai ó moíño, ten que *salir enfariñado.** (ms24,20v: Buciños).

352. **O que vai ó muíño enfóuzase na fariña.** (ms28,32r: Donalbay, Begonte).

CAUTELA EN EL HABLAR

353. **S'a palabra é prata, o calar é ouro.** (ms24,117r: Buciños).

COJOS

354. **Coxos, poucos, que xa non son iles bos e fan ruís ós outros.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).

COMPañERISMO

355. **Alá e aquí, sempre con quen te acompañe.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias LUGRÍS. Coruña 17-II-54).

COMPañÍAS

356. **Dime con quen andas, que llo direi a teu pai.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias LUGRÍS. Coruña 17-II-54).

357. **Rapaciños e trigales, cada un cos seus *iguales.** (ms29,91r: Severo).

CONFIANZA Y DESCONFIANZA

358. **De pan podre non esperes sacar cousa *sana.** (ms28,35r: Villamane, Cervantes).

359. **Da práctica á teoría hai que coller o tranvía.** (ms24,43r: Buciños).

360. **Os cobertores tapan moitas conversacións.** (ms24,27r: Lugo).

CONSEJO

361. **Foi pedir a *Dios consello para vivir con alegría. Dios mirou prá terra e dixo: *traballa, sementa e cría.*** (ms24,55v: Buciños).

362. **Pra ti, os consellos e pra min, os coellos.** (ms28,3v).

CONSTANCIA E INCONSTANCIA

363. **A gran a gran a galiña enche o bocho.** (ms29,22r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).

364. **A uva a uva énchese unha cuba.** (ms29,22r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).

365. **Gran e gran non fai palleiro, pero axuda a compñoelo.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).

366. **O que non fai o recado de unha vez, faino en dúas ou en tres.** (ms29, 92r, 4).

CORRESPONDENCIA

367. **A cada cousa hai que lle dar o seu.** (ms24,10v: F.V.S. Vivero).

368. **Non hai cea sin amargura.** (ms28,37r: Sober).

369. **On burro nunca lle falta albarda.** (ms29,73r: Jesús Tubío Sanjuán).
CORTESÍA
370. **A augha corredía non gharda cortesía.** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
371. **Falar ben non ocupa lugar.** (ms29,90v: Severo).
372. **Torta do lar, comer e calar.** (ms29,33v: Trasmil, Palas de Rey).
CRIADOS
373. **Catro cousas quer o amo do criado que o serve: deitarse tarde, erguerse cedo, comer pouco i-andar alegre.** (ms24,32v: F.V.S.).
374. **O que queira ter criado mandado, que poña a mesa e o mande ó recado.** (Véxase CFG5:5494, 18504 ss.) (ms26, 28r, 308: Pidre).
CUENTOS
375. **Contos non enchen.** (ms24,36v).
376. **De contos está o mundo cheo.** (ms24,42r: F.V.S. Tuiriz).
DADO
377. **O que mira ó dado, sempre anda ó prestado.** (ms29,91r: Severo).
DE MAL DECIR
378. **A maldizón cai en quen a botou.** (ms29,88r: Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511). Tradición oral.
DEBILIDAD
379. **A auga corre pró máis baixo.** (ms27,59r: Verín, José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). (es) *La cuerda rompe por lo más delgado*.
DECIR
380. **Dime canto tés, que che darei un *sablazo.** (ms29,121v: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
381. **O que di o que non sabe, poucas veces adiviña.** (ms29,75r).
DEL MAL, EL MENOS
382. **O que vai buscar unha mula i-atopa un ramal, inda menos mal.** (ms29,161r: Sober).
383. **Vale máis dous na man que catro virán.** (ms29,161r: Noya).
384. **Vale máis fraco no mato que gordo no fol do gato.** (ms28,18r).
385. **Vale máis manta lavada da merda do gato, que roída do rato.** (ms29,161r: Bucínos).
DELGADEZ
386. **Home fraco, e non de fame, non hai quen o apañe.** (ms28,6r).
DEMO
387. **O demo, cando non ten que facer, senta o cu e ponse a erguer.** (ms29,91r: Severo).
DESCONTENTADIZOS
388. **Si estás descontento polo que tes, todo che *salirá ó revés.** (ms28,38r: Santiago).
DESDÉN Y DESPRECIO
389. **Os bois do sancristán, por donde veñen, van.** (ms29,58r: Silvestre Castiñeira Rodríguez). [N. de edición: O ms29 escribe Os voís].
DESENGAÑO
390. **A conta do *pañño está o *desengaño.** (ms29,85r).
391. **Cando un vai xa o outro vén de volta e media.** (ms29,40r).
DESGRACIA
392. **Con bágoas todo se acaba.** (ms28,39v: D.R.A.G).
393. **Chove, chove, na aira do probe.** (ms24,37r: A.N).
394. **O que non padece de copas, padece de bastos.** (ms29,84r).
DESLEALTAD
395. **Do mellor amigo, a mellor patada.** (ms26,29r: Pidre).
DESPERDICIO
396. **O que podas ter non-o botes a perder.** (ms29,90v: Severo).
DESPRECIO
397. **A xente nova todo o mundo a aprecia, pro a xente vella todos a desprecian.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogareda Bértoa: Carballo, Bértoa).

DESPREOCUPACIÓN

398. **De Dios dixeron e de min dirán.** (ms25,3r: Lence Santar - Silvarrei).

399. **Dorma a miña veciña e teña o meu fol fariña.** (ms24,44r: *Vida Gallega*).

DESTINO

400. **Do qu'ha de vir non podemos fuxir.** (ms28,3r).

401. **O que ha de ser do rovés, por algo ha de ser.** (ms28,32r: Sober).

DIABLO

402. **Tanto lle cortou o demo ás orellas, que quedou sin elas.** (ms28,12r).

DÍAS

403. **Un día por outro todo o mundo o cambia.** (ms29,91r: Severo).

DÍAS. DÍAS Y FESTIVIDADES

404. **Domingo de Ramos, á sesta nos vamos.** (ms29,289r: Sober).

DICIR

405. **Decir é pra todos e facer, pra poucos.** (ms25,3r: Lence Santar - Silvarrei).

DICHO

406. **Ditos de vellos, ditos certos.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).

DICHOS TÓPICOS

407. **Vale máis unha valura cunha saia de picote c'unha cuturra con cen reás de dote.** (ms29,116r: Arcos, Pol). *Valura* = mujer de la parte de Castro de Rey y Pol. *Valura* no sé si es del verbo *valer*, si es de *valura de manteiga*; llámase *valura* a un trozo de manteca que las mujeres venden en las ferias. *Picote* = lana con lino. *Cuturra* son las de cerca de Lugo, que son verdaderas *cotorras*.

A Campiña (Bergondo)

408. **Os da Campiña, teñen a tiña.** (ms29,76v). A Campiña: Lubre (Bergondo)

Alquitara

409. **De Alquitara, pouco ou nada.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).

Amoeiro

410. **Verde en Amoeiro, verde en tod'o eido.** (ms28,3v).

Armiño (¿Bergondo? ¿Ares?)

411. **Os de Armiño, a ostreira.** (ms29,76v: La Coruña). Armiño: Lubre (¿Bergondo? ¿Ares?).

As Negradas (Guitiriz)

412. **Os das Negradas teñen as pernas tortas de subir e baixar as costas.** (ms28,36r: Miraz). As Negradas (Guitiriz).

Avisalba

413. **Us de Avisalba, fanagueiros.** (ms24,133r: F.V.S.).

Bergantiños

414. **Na terra de Bergantiños nacen os máis borrachiños porque alí xa se bebe a millor clase de viños.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogareda Bértoa: Carballo, Bértoa).

Borraxeiros

415. **Si van as nubes pra Pradela, colle a mantela; si van pra Vilar, colle o mallo e vai mallar.** (ms28,70r: Vega de Valcarce, Trabadelo). *Pradela* (parr. de Trabadelo). *Vilar* es del ayuntamiento de Barjas.

Cabanas (Palas de Rei)

416. **Pr'aló de Cabanas, sete semanas.** (ms26, 29r, 327: Pidre). Cabanas es anejo de Pidre; quiere decir que está muy lejos. [N. de edición: Supoñemos que é Pidre de Palas de Rei].

Cantiz (Becerreá)

417. **Arrancatoxos, os de Cantiz.** (ms24,68r). Cantiz (Vilachá, Becerreá)

Cea - O Carballiño

418. **Para comer bo pan, Cea; e para beber bo viño, o Carballiño.** (ms28,33r).

Curtis

419. **Chova, non chova, as festas de Curtis teñen xusta sona.** (ms28,8r).

Chantada

420. **Chantadinos, cadelos finos.** (ms24,37v).

421. **Os de Portapena, garduñas.** (ms28,25r: Chantada). Portapena es un lugar de Esmoriz (Chantada). Lo recoge la copla popular en tierras chantadinas: *Para pan, terra de Lugo, e pra viño, Ribadavia; pra garduñas, Portapena e pra rateiros, Viana*.

A Ermita

422. **Cando a Ermita pon a touca, *señal de auga, moita ou pouca.** (ms29,11r).

Fisterra

423. **Non compres cuncas ós que veñen de *Finisterre.** (ms29,186r: Noya).
424. **Non lle compres cunchas ós que veñen de Fisterre.** (ms29,72v: Jesús Tubío Sanjuán).

Furelos

425. **Na fábrica de Furelos hai tantos coiros novos coma vellos.** (ms29,75r). La muerte no escoge.

Galicia

426. **As dádivas dos *gallegos tamén son diñeiro.** (ms29,165r: Sober).
427. **Cando nace un bergantiñán, nace un galán; si porfía un montañés, val por tres; e cando nace un mariñeiro, val diñeiro.** (ms28,27v: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
428. **Cando nace unha muradana, nace unha dama; cando nace unha montañesa, nace unha cesta; cando nace unha mariñana, nace unha besta.** (ms28,27v: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
429. **De besta luguesa, de muller coruñesa e de home pontevedrés, líbrenos *Dios dos tres.** (ms24,44v: Pidre).
430. **Desde Carballo a Bértoa, como de Bértoa a Barreira, non hai millor saca mocos có da casa de Negreira.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogueira Bértoa: Carballo, Bértoa).
431. **Home parleiro, *gallego dereito.** (ms29,49v: J. Santiago Pérez).
432. **Home parleiro, *gallego leiteiro.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández).
433. **O meu amo, caldeau, porque terra lle botou.** (ms24,20r: Bucifios). Sin lo esencial.
434. **Para *pulpo, Arcos; pra moletes, Padrón; e pra ladrós de romana, os de Dacón.** (ms28,25r).

435. **Santiago reza, Pontevedra dorme, Vigo traballa i-a Coruña devírtese.** (ms28,3v).

436. **Si vas pra Oseira, leva o pan na faltriqueira; si vas pra Comba, lévao na manga; e si vas pra Deza, que non ch'esqueza.** (ms26, 30r, 344: D. Pejerto).

437. **Torrón por torrón, vaite a Pantón, e si che dan a escoller, vaite ó Sober.** (ms26, 30r, 343: D. Pejerto).

Galicia (Curtis - Teixeira)

438. **Leite, queixos e terneiros, os de Curtis e Teixeira.** (ms28,8r).

Galicia (Lugo)

439. **Us de Vilasouto mataron u toupo, us de Belesar levárono a enterrar, i-os de Toimil tocaron por il.** (ms24,133r: F.V.S.).

Galicia (Vilamarín, Ourense)

440. **Ratiños, os de Montós; borrallentos, de Marcelle; airentos, de Toldavía; pluma cheirós, de Palacio; corrieiros, de Pereiro; bulleirentos, d'Outraldea; campo rondado, da Irexe; rañadores, os da Raña; berradores da Penela; altas Torres de Lagrade; do Vilar non digo nada, que con mentiras e embrollos revolven mitá do reino d'España.** (ms24,105v: Bucifios. Orbán, Ourense. (Vilamarín, Ourense)). Var.:

Gondrame (O Páramo)

441. **As de Gondrame, as da Porreta** (ms29,167r). Así llaman con gran disgusto de las víctimas, a las mujeres de Gondrame (Páramo), por las muchas cebollas que produce aquella zona.

Granada

442. **O que non foi a Granada non veu nada.** (ms29,48v).

Laboreiro

443. **O que viu o Laboreiro viu o mundo enteiro.** (ms26, 27r, 264: Pidre).

Lemos

444. **Terra de Lemos, terra dos demos.** (ms29,174r: Sober).

Lubre (¿Ares? ¿Bergondo?)

445. **Os de Lubre, toman o leite da ubre.** (ms29,76v). Lubre (¿Bergondo? ¿Ares?).

Lugo - Madrid

446. **O que non viu Madrid, Lugo lle pón medo.** (ms28,32r: Sober).

MILLEIRÓS (CARBALLEDO. LUGO)

447. **Os de Milleirós, trinta veciños e corenta ladrós.** (ms28,20). Milleirós. Anejo de Castro (Carballedo, Lugo).

O Incio

448. **Us do Hospital, garxolos.** (ms24,133r: F.V.S.).

449. **Vacas de Ferraría e homiños de Río, lobiños, lobos.** (ms25,8r: Valle del Mao, Incio).

O Porriño

450. ***Te rogamos exaudi nos a Santa de Castro levámola nós: Os de Cela, choran por ela. Os do Porriño, foxen con ela.*** (ms25,6r). Se refiere a la imagen de la Virgen de la O, por estar su capilla levantada en la cumbre de este monte de Porriño. [N. de edición: A primeira parte é unha parodia da resposta popular nas ladaíñas dos santos que se cantaban nas Rogacións. A formula latina realmente é *Te rogamus, audi nos*].

Ortigueira

451. **Os de Ortigueira, vilanchos.** (ms25,3r: Lence Santar - Viveiro).

ÓUTARA. (A POBRA DO BROLLÓN)

452. **Us de Óutara, gatos.** (ms24,133r: F.V.S.).

Outeiro - Lugo

453. **O que nunca veu Lugo, Outeiro lle parece vila.** (ms28,32r: Donalbay, Begonte).

Palas de Rei

454. **Son de Saá e non se me dá.** (ms29,34r: Trasmil, Palas de Rey).

Pedreda (Meilán. Lugo)

455. **Alto carro de Pedreda, muito bulto e pouca leña.** (ms24,69r: Meilán).

Quiroga

456. **Os de Pacios, comen o burro a pedazos; os de San Vitorio, roéronlle o coiro; i-os de San Martín, comen o cabritín.** (ms29,76v: Quiroga). Pacios: Quiroga.

Reádigos (Pol)

457. **Us de Reádigos, do patrimonio do demo.** (ms24,133r: F.V.S.).

Rodelas, Lagazós (Lalín)

458. **Millo en Rodelas e fabas en Lagazós ¡vaia por Dios!** (ms29,31r). Porque estos dos pueblos no producen bien estos frutos. Rodelas, Lagazós (Lalín)

Samos

459. **Roubamantas, os de Zoca; roubasantos, os de Vigo; campaneiros, os de Renche; mintireiros, os de Lastres; e para bons, os de Lourido.** (ms28,34r: Renche, Samos).

Santiago - Padrón

460. **O que vai a Santiago e non vai a Padrón non sabe si é romeiro ou non.** (ms29,281r: Silvarrei).

Santiago de Compostela

461. **En Santa Susana matan a besta, en Sar cómena fresca, i-en Conxo mandan recado de que les manden a croca do rabo.** (ms28,27v: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).

Serantes

462. **Cando pases por Serantes preguntarás por Tarecos: tales pais, tales fillos, tales avós, tales netos.** (ms29,65r: Estrada - Puente Ulla).

Teixeiro

463. **Festas, queixos e terneiros, os da vila de Teixeira.** (ms28,8r).

Terra Chá

464. **Se te casas, neniña, cástate na Terra Cha: beberás auga no charco i-oirás cantar a rá.** (ms29,116r: Arcos, Pol).

Viana (Chantada)

465. **Os de Viana, rateiros.** (ms28,25r: Chantada). Viana (Chantada). Viana, San Pedro, lugar de Esmoriz (Chantada). Lo recoge la copla popular en tierras chantadinas: *Para pan, terra de Lugo, e pra viño, Ribadavia; pra garduñas, Portapena e pra rateiros, Viana.*

Viveiro

466. **Frifaros, os de Viveiro.** (ms25,3r: Lence Santar - Ortigueira). [N. de edición: Temos dúbidas da corrección da lectura na palabra *frifaros*. En Lence (1938-1941-2000:37) o único que encontramos é que *Os de Mondañedo chámanlles ... ós de Viveiro, Chicharreiros*].

DIFERENCIAS

467. **Do *blanco ó negro hai tanto com[...]** (ms29,91r: Severo).
468. **O impío, inorante i-animal fai a todo dedo igual.** (ms24,21r: Bucíños).

DILAPIDACIÓN

469. **Ben vai o que primeiro come sardiña e dispois galiña.** (ms29,33v: Trasmil, Palas de Rey).

DILIGENCIA

470. **Garda o pan, pero non o traballo.** (ms29,55r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
471. **O que chega tarde, chorar ou cantar.** (ms28,40r: Cotá).

DINERO

472. **Di a campana do Rendal que o que ten, val.** (ms26, 23r, 165).
473. **O diñeiro fai o pobre cabaleiro.** (ms29,55v: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
474. **O diñeiro mal gachado/gañado entra pola porta e sai por u tellado.** (ms24,27v: F.V.S.).
475. **O diñeiro mal (ganado) entra pola porta e sai por o tellado.** (ms29, 92r, 1). Este refrán es puro portugués, porque en Vigo y Pontevedra es muy corriente oírlo en gallego. *Ganado* se pronuncia *gachado* [sic]. [N. de edición: Véxase o refrán anterior].

Adulación al dinero

476. **O fume vai pró fumeiro; prós que son bonitos e teñen diñeiro.** (ms28,56r: Paradela).

DIOS

477. **Cando *Dios quere, a todos os aires chove.** (Véxase CFG5:7841). (ms26, 24r, 181).
478. **Fianza, en Dios, que é santo vello.** (ms24,54r: M.V).

DIOS

Ayuda de Dios

479. **Corre máis quen Dios axuda que quen cedo madrugá.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
480. **Dios nos faga ben co noso, que o alleo xa non o é.** (ms28,37r: Sober).
481. **Máis se fai ca axuda de Dios que co moito madrugare.** (ms29,56r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
482. **Poda o burro e Dios dá viño.** (ms29,85v).
483. **Vale máis a quen *Dios axuda que a quen cedo madruga.** (Véxase CFG5:7760). (ms26, 21r, 91).

Bondad de Dios

484. **O que Dios garda, ben gardado está.** (ms29,20v: Santiago del Pino Fernández. 4º curso).
485. **Ond'hai paz está Dios.** (ms28,20: Carballedo).

Justicia de Dios

486. **Dios día pan e touciño a quen ten herba no liño.** (ms28,3r).

Poder de Dios

487. **Dios todo remedia: unhos prá terra, outros prá cadea, i-outros prá cama sin cea.** (ms28,37r: Sober).

DOLORES

488. **A quen lle doi, cuidado tén.** (ms29,94r).
489. **O *dolor, aos malos desespera e aos bos *consuela.** (ms29,95r).
490. ***Dolores sin *calentura, máis parecen travesura.** (ms29,94v).

DOMINIO

491. **Cada un ten o seu souto.** (ms28,72r: Borrageiros). Cada uno lleva la vida como puede o le acomoda; suele usarse en mal sentido.

DONACIONES

492. **Dar e ter, como di o paxariño, seso ha ter.** (ms29,33v: Trasmil, Palas de Rey).

Conveniencia del dar

493. **O que fai ben a quen o entende, non o fai, que o vende.** (ms29,39r).
494. **Para ter a xente tranquila hai que darlle canto pida.** (ms29,52r: Félix Rodríguez Vieites).

DORMIR

495. **O que máis non pode con seu pai dorme.** (ms29,22r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
496. **Para dormir fóra non fai falta pedir pousada.** (ms29,75r).

DURACIÓN

497. **Unha sebe, tres anos; un can, tres sebes; un cabalo, tres cas; i-un home, tres cabalos.** (Véxase CFG5:8137). (ms26, 23r, 153).

ECONOMÍA

Ver tamén Vida Comercial, Tener.

Ahorro

498. **Cartos feitos e pan cocido, logo se acaban.** (ms25,1v).
499. **O que garda e garda ben, garda a alma e máis o que ten.** (ms29,33v: Trasmil, Palas de Rey).
500. **O que non vai na manta, vai na amata.** (Véxase CFG5:4741). (ms26, 28r, 295). Muchos por ahorrar, gastan más.
501. **O que queira ver venganza do veciño, véxalle os cartos en rodas ou en pan cocido.** (ms28,20r: Chantada).
502. **Papar e sorber, non pode ser.** (ms28,12r).

Ahorro y tacañería

503. **Na arca do avarento, o demo está dentro.** (ms29,49v: J. Santiago Pérez).
504. **Na arca do *avariento é raro que o home quede dentro.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
505. **Se non queres romper os zocos, anda descalzo.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).

Baratura

506. **O barato de balde é caro.** (ms24,89r: M.V).
507. **O barato é caro.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Lugrís. Coruña 17-II-54).

Despilfarro

508. **Despois dun aforrador, vén un disprizuador.** (ms24,43v: Buciños).

Ganancia

509. **Polo ruín día *gánase a vida.** (ms28,37r: Sober).

Ladrón

510. **Aínda do de un, hai que ser ladrón.** (ms29, 88r: Muros, A Cruña. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511).
511. **De ladrós témonos que servir.** (ms29, 88r: Muros. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511).

512. **O que ten pinos rouba pinos, e sempre son do seu.** (ms29, 88r: Peisaco. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511).

513. **Para ser ladrón, por pouco se empeza.** (ms29,90v: Severo).

Mercado

514. **O que compra e vende, a bolsa llo sente.** (ms29,25r).

Pagos

515. **O mal pagador sempre ten a discu[l]pa a seu favor.** (ms29,57v: Silvestre Castiñeira Rodríguez).
516. **O que seguro queira estar, ó rei lle vaia pagar.** (ms28,33r: Carballino).

Préstamos

517. **A mal pagador non se lle empresta diñeiro.** (ms29,90v: Severo).
518. **Non lle emprestes diñeiro a que[n] ca vista no *suelo camiña o día enteiro.** (ms29,91r: Severo).

Propiedad

519. **A ola de moitos é ben comesta e mal cociñada.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández).
520. **Vaca de moitos, mui muxida e mal mantida.** (Véxase CFG5:20217). (ms26, 20r, 51).
521. **Vale máis ser dono dun burro que criado dunha recua.** (Véxase CFG5:16718). (ms26, 21r, 98).

Robo

522. **O que queira roubar, que salía ós camiños.** (ms25,3r: Lence Santar - Lugo).
- EDADES**
523. **De moza, a servir; e de vella, a pedir.** (ms29,22r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
524. **De vello, sete veces neno.** (ms24,45r: F.V.S.).
525. **No curtidoiro hai máis coiros novos que vellos.** (ms28,37r: Sober).
526. **O que non folea de novo, folea de vello.** (ms24, 17r: F.V.S. Tuiriz).

Ancianidad

527. **A vella que ten fama é porque lle gusta a caña.** (ms29,78r: Fernando Lobato García).
528. **A vellés é rapacés.** (ms29,207r: Santiago).
529. **A vellés é *niñés.** (ms29,207r: Santiago).
530. **Cando o vello vén da cama, x'o fol bate na ventana.** (ms29,76v: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
531. **No mes de xaneiro, vellos ó carreiro; no mes de marzo, en cada porta, catro; no mes de abril, en cada porta, mil.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
532. **O que ó vello non quer crer, tarde ou nunca ha de aprender.** (ms24,19r: R. Roca).
533. **O vello i-o meniño, onde lles dan cariño.** (ms29,207r: Sober).
534. **O vello que non descansa, pronto se ha de poñer de panza.** (ms29,90v: Severo).
535. **Prá vellez todos son achaques.** (ms24,100r: F.V.S.).

536. **Vale máis vello untado que mozo regalado.** (ms29,208r: Sober).
537. **Vella cadonga val tanto como un ferrapo de gaita.** (ms29,49v: J. Santiago Pérez).
538. **Vello ruzo, vai polo uso.** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
539. **Vellos ó lareiro: un vello é un trasfugueiro.** (ms29,208r: Bucións).
540. **¡Ai que risa! daquela vella, que fixo a cama e non se deita nela.** (ms24,67v).

Niñez y juventud

541. **Cando ó mozo lle apunta o bozo e á muller a teta, castañeta.** (ms28,33r: G.P). Comienzan para ellos las fiestas.
542. **Canto máis novo, máis estreloxo.** (ms24,35r: Chantada).
543. **Os rapaces son o demo, e máis os da mama.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
544. **Para contentar o rapaz calquer cousa serve.** (ms29,90v: Severo).
545. **Xente nova, sorte prás silveiras.** (ms28,49r: Santa Eugenia de Asma).
- EGOÍSMO.**

Ambición. Interés

546. **De balde traballa o can e mais leva pau.** (ms24,44r: *Vida Gallega*).
547. **Nunca te fíes no qu'outro ten.** (ms28,1v: Puentedeume).
548. **O cocho e mais o mono, todos pretenden o trono.** (ms29,78r: Fernando Lobato García).
549. **O que é mal adquerido é mal despendido.** (ms29,34v: Trasmil, Palas de Rey).
550. **O que todo o ten, todo lle sobra.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).
551. **O que un non quere outro non enxeita.** (ms29,33r: Trasmil, Palas de Rey).
552. **Polos santos báixanse as pedras, e polas novas ámanse as vellas.** (ms26,30r: Pidre).
553. **Polas nenas bícanse as vellas.** (Véxase CFG5:8512). (ms26, 28r, 287).

Reprobación del egoísmo

554. **Bocado comido non ten amigo.** (ms26,23r).
555. **Viño bebido, nin ten sustancia nin fai amigo.** (ms27,64r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).

ELECCIÓN

556. **A maza e a rebola, o demo que as colla.** (ms28,45r).
557. **Do carballo á rebola, veña o demo e escolla.** (ms29,114r: Villamane, Cervantes). *Rebola* = Roble pequeno. En este sentido falta en nuestros diccionarios.

EMBARCACIONES

558. **Barco amarrado non fai nada.** (ms28,7r: Baiona).
559. **Barco de vela axiña se colle.** (ms28,7r: Baiona).

EMIGRACIÓN

560. **Si vés de Francia e Inglaterra, trae cousas de aquela terra.** (ms29,89v: Ramón Franco Vara).

ENGAÑOS

561. **As trampas conócense ba[...]** (ms29,91r: Severo).

ENGORDAR

562. **Engordar, pa *morir e mal vivir.** (ms29,80r: Jesús Martínez Sanjuán: Ortigueira, La Coruña).

ENJAMBRES

563. **Ano de enxamia, sete de murría.** (ms24,68v: F.V.S.).

ENVIDIA DE LA PROPIEDAD AJENA

564. **Besta allea, anda que rabea.** (ms28,3r).

ESCARMIENTO

565. **O que ten rabo de palla, sempre pensa que lle arde.** (Véxase CFG5:8961). (ms26, 27r, 273: Pidre).

ESCASEZ

566. **Na terra do pouco, o que non quere un, quero outro.** (ms28,37r: Sober).

Escasez de alimentos

567. **Un irmán máis, unha ración menos.** (ms29,91v: Severo).

ESCATOLÓGICOS

568. **A m[erda] é un plato feito pra quen ten peito.** (ms28,20: Carballedo).
569. **O que fia caga mazarocas.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández).
570. **Tras dos p[eidis] vén a m[erda].** (ms24,124v: F.V.S.).

ESFUERZO

571. **Corpo rogado, non é estimado.** (ms28,37r: Sober).
572. **Non se pescan troitas cas bragas enxoitas.** (Véxase CFG5:9093). (ms26, 21r, 93).
573. **O que algo ten, algo lle costa.** (ms29,115r: Villamane, Cervantes).

Esfuerzo estéril

574. **Non vale correr detrás de quen escapa.** (ms29,84r).

ESTACIONES

575. **Cociña quente, inverno ledó.** (ms29,107v: Manuel Martínez Lois).
576. **En marzo o inverno aínda non acaba, porque falta a cocha de abril.** [N. de edición: *A cocha de abril* debe de ser uns días de chuvía e mal tempo nese mes. É máis coñecida a *porca de maio* que aparece en refráns coma *Porca de maio val mais no principio que no cabo*] (ms29,84r).

577. **Nin no inverno nin no vran deixes a manta na casa de Xan.** (ms29,48r).

578. **No inverno e no verán, sácase eponse o gabán.** (ms29,90r: Severo).

579. **Para que ferva a ola d'inverno ten que arder a mola de vrao.** (ms29,116r: Arcos, Pol).

ESTUDIANTES

580. **Abogado é carreira dos ricos tontos e dos probes listos.** (ms28,3v).

581. **Dende as San Lucas a Nadal, todos estudian por un igual: pouco e mal.** (ms25,10v: *O Gaiteiro de Lugo*. 1959).

EXCEPCIÓN

582. **Ave sola non fai niño.** (ms28,3r).
583. **Non hai pega branca sin mancha negra.** (ms24,108r: Lamas de Bidedo).
584. **Un pau solo non fai sebe.** (ms24,132r: M.L.).

EXIGENCIAS

585. **Na túa casa non tes galiña e na *ajena pides sardiña.** (ms29,87v).

EXPERIENCIA

586. **A experiencia é máis larga cá vida.** (ms28,3r). Var.: *Hai máis preitos ca proveitos.*

FAMA

587. **Colle boa fama e bótate a dormir, e cóllea mala e bótate a pedir.** (ms29,115r: Villamane, Cervantes).

588. **Si tes boa fama, bótate na cama.** (ms29,89v: Ramón Franco Vara).

FAMILIA. PARIENTES

589. **A bisnetos chegarás, tastaranetos non verás.** (ms28,3r).

590. **Cada fillo mama en súa mai.** (ms28,32r: Sober).

591. **Cada fillo trague o seu pan.** (ms29,105v: Manuel Martínez Lois).

592. **Como miña nai, ningunha.** (ms29,48v).

593. **Dos fillos que ten un padre, non hai dous da mesma idea.** (ms28,35r: Villamane, Cervantes).

594. **O pai que lle quer ós fillos non esconde o pancoño.** (ms29,90v: Severo).

595. **O que dos seus non espera, dos alleos mal lle veña.** (ms24,127v: M.L.).

596. **Ou nas orellas ou nos pés has de *salir a quen es.** (ms24,23v: F.V.S.).

597. **Ou nas uñas ou nos pés, has de tirar a quen es.** (Véxase CFG5: 9465, 9590 ss., 9595), (ms26, 25r, 215).

598. **Pais tamborileiros, fillos tunturuntún.** (ms28,33r: Carballino).

599. **Parentes seamos e de noso teñamos.** (ms28,13r: Manuscrito que conserva D. Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade).

600. **Por cuestión dos parentes non o quites ós dentes.** (ms28,3r).

601. **Prós fillos e pró criados, o pan nunha mao i-o pau na outra.** (ms25,6r).

602. **¿Quen gaba a moza? O que lle pón a nai quérello quitar a sogra.** (ms28,33r: Carballino).

FAVOR

603. **Unhos fan os favores i-outros levan os honores.** (ms28,33r: Carballino).

FIESTAS Y ROMERÍAS

604. **Com'a romería de San Sidrán non se atopa outra no Ullán.** (ms29,282r). Es una romería concurridísima que se celebra en San Cipriano de Monte en la parroquia de San Pedro de Dimo, ayuntamiento de Catoira, p. Judicial de Caldas de Reyes.

605. **Das cachelas de San Pedro e mais das de San Xoan, levei os zapatos novos e trouxen as solas na man.** (ms29,79r: Ramón Lema García: Serantes de Lage). *Cachelas*: fogueira.

606. **Das Candelas a San Blas romerías non hai *más.** (ms29,84r).

607. **No camiño de San Campio tanto anda o coxo com'o manco.** (ms29,57v: Silvestre Castiñeira Rodríguez).

608. **O que vai a Santiago e non á Ascensión, vai á romería ou non.** (ms29,22r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).

609. **Pola Pastora pasaremos a festa de troula.** (ms29,52r: Félix Rodríguez Vieites).

610. **Polo San Xoquín, de noite saír.** (ms29,105r: Manuel Martínez Lois).

611. **Se vas a San Andrés e corres pouco, vas nun mes e vés no outro.** (ms29,21v: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).

Fiestas. Carnaval

612. **Polo antroido a xente non é de coiro.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogareda Bértoa: Carballo, Bértoa).

Fiestas. Navidad

613. **Nadal sen porco, non veñan moitos.** (ms25,3r: *Galicia Emigrante*. Buenos Aires, noviembre 1954. Año I, nº6).

Fiestas. Pascua

614. **Polas Pascuas, os ovos nas ascuas.** (ms29,59v: Silvestre Castiñeira Rodríguez).

FORTUNA. BUENA O MALA

615. **Cando a semana está de piollos, non vale cambiar a camisa.** (Véxase CFG5:9839), (ms26, 25r, 199).

616. **Indo ben, nunca é tarde.** (ms28,37r: Sober).

617. **O que ten *suerte, hasta o vento lle carreta a folla.** (ms29,112r).

FRÍO

618. **O que se quenta ao lume e vai pró río, ten despois máis frío.** (ms27,63r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).

FUEGO

619. **Chégase o lume á estopa, vén o diaño e sopla.** (ms24,37v: Pidre).

GOBIERNO

620. **Agora andamos gobernados polos da augardente.** (ms24,11v: F.V.S. Vivero). F. 3ª *Penete*, refiriéndose al gobierno municipal, recuerda el buen negocio hecho por algunos de Camba en el trato del aguardiente.

621. **O auntamento é unha gran vaca de leite: o alcalde, cóllea polos cornos; os concexales espántanlle as moscas; e o sagredario múnghua.** (ms25,8r: Valle del Mao, Incio).

622. **O que non teis de memoria, teilo de pernas.** (ms29,114r: Villamane, Cervantes).

623. **O que non ten acordo, que teña folgo.** (ms24,128r: M.L).

624. **O que ten a ovella, que mire por ela.** (ms29,305r: Lugo).

GUERRA Y PAZ

625. **Cando o can berra, hai guerra.** (ms29,49v: J. Santiago Pérez).

626. **Co cura da parroquia e co xuez da terra non teñas guerra.** (ms28,3v).

HABER

627. **Onde haxa agravios, hai celos.** (ms29,49r: J. Santiago Pérez).

HABLAR MUCHO Y HABLAR POCO

628. **O que cala amola a quen fala.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández).

629. **O que cala *gana pouco; i-o que fala *gana menos.** (ms28,42r).

630. **O que moito di, pouco lle queda.** (ms29,91r: Severo).

631. **Tres cousas tes que coidar: ouvir, ver e calar.** (ms25,3v).

HAMBRE. GASTRONOMÍA

632. **A fame do amo descubre a do criado.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).

633. **A masa, ela sóla se pasa.** (ms29,34r: Trasmil, Palas de Rey).

634. **Ao pan encetado, fáciie é de voltar.** (ms29,88r: Sergude, Carral, A Cruña. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511).

635. **As patacas en San Xoán prestan como o pan.** (ms29,88r: Lugo (no mercado). Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511). Tradición oral.

636. **Barriga larga, talega da area.** (ms29,73v: Jesús Tubío Sanjuán).

637. **Boca, de pisco; e barriga, de amo.** (ms28,12r).

638. **Carne do rato, *plato do gato.** (ms29,49r: J. Santiago Pérez).

639. **Cociña acesa e pan na artesa.** (ms29,67r: Incio).

640. **Cociña acesa e pan na mesa.** (ms28,61r: Incio). Resume el bienestar material del hogar campesino.

641. **Comendo e lambendo vaise a vella enchendo.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).

642. **Con *patatas e sardiñas vívese na nosa terriña.** (ms29,90v: Severo).

643. **De papas e pan, dúas arcas se van.** (ms24,42r: F.V.S. Tuiriz).

644. **Empanada de choco sabe a pouco.** (ms28,7v: Redondela).

645. **En febreiro, o que non come pan, come carneiro.** (ms29,49v: J. Santiago Pérez).

646. **En pan encetado corta quen quere.** (ms24,47r: M.V).

647. **Fritas non fritas, mentira o no.** (ms24,56r).

648. **Home folgado, medio mantido.** (ms28,3v).

649. **Máis comías se che deran, pero como non che dán, arrabeas como un can.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).

650. **Mentras hai avea non se vai á arca allea.** (ms28,37r: Sober).

651. **Nas patacas o pimento é un entretenimento.** (ms29,78v: Fernando Lobato García).
652. **Non deixes de comer o fruto porque che *sepa mal a *corteza.** (ms29,115r: Villamane, Cervantes).
653. **O ollo é bon pró *plato.** (ms28,37r: Sober).
654. **O que come por comer, nunca moi gordo ha de ser.** (ms29,90r: Severo).
655. **O que do alleo come, do seu se mantén.** (ms28,32r: Sober).
656. **O que ten aboa non pasa sin cea.** (ms24,25v: D. de Avisos. R. Caruncho).
657. **O que vén do campo quere caldo.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Lugrís. Coruña 17-II-54).
658. **Pan e viño, sopas de burro cangadiño.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
659. **Papas no pote, *agua na barriga.** (ms29,91r: Severo).
660. **Pouco aceite dan por un carto cando a pescada é moita.** (ms29,19v).
661. **Queixo, cerrado; e pan, esponxoso.** (ms29,92r).
662. **Sopas con pan, dúas casas desfán.** (Véxase CFG5:10895). (ms26, 30r, 342: Basilio).
663. **Todo de pluma e pelo, ó cazolo.** (ms29,34v: Trasmil, Palas de Rey).
664. **Val máis un día de chea que dous de fame.** (ms26,27r: Pidre).
665. **Vale máis estar delgado no souto que gordo na barriga doutro.** (ms29,100v: Manuel Martínez Lois).
666. **Vale máis fraco no aire ca gordo na xaula.** (ms28,3r).

HERENCIA

667. **Estás apañado, si esperas por camisas de difuntos.** (ms27, 59r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Mal te veo si para pasarlo hoy bien cuentas con lo que puedas heredar.
668. **Herda, herda, pra que non se perda.** (ms28,37r: Sober).

HERMOSURA

669. **Nena bonita, cu cagado.** (ms28,37r: Sober).

HIJOS

670. **O que ten fillos non reventa.** (5ms26, 22r, 137).
671. **Os fillos, mala cara e bo corazón.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
672. **Si queres ver un fillo pillo, méteo monaguillo.** (Véxase CFG5:11041). (ms26, 25r, 217).

HOMBRE

673. **Cando os olmos dean peras e os toxos boten uvas, han de ter boas auciós os homes das barbas rubas.** (ms24,31v: J.A.P).
674. **Cando os ríos corran pr'arriba i- os carballos den uvas, han de ser bos os homes das barbas rubias.** (Véxase CFG5:11105). (ms26, 19r, 39).
675. **Home cativo, home perdido.** (ms29,48v).
676. **Home coxo e can rabelo, todo é veneno.** (ms29,79r: Ramón Lema García: Serantes de Lage).
677. **Home forricha, home de *desdicha.** (ms29,48v).
678. **Home gordo e pobre, galupín dereito.** (ms29,21v: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
679. **Home grande, polo *general, cobarde.** (ms29,102v: Manuel Martínez Lois).
680. **Home malo e can rabelo, malo como o demo.** (ms29,114v: Villamane, Cervantes).
681. **Home peludo, ou mui cativo ou mui forzado.** (ms29,102v: Manuel Martínez Lois).
682. **Home pequeno, fol de veneno.** (Véxase CFG5:11250). (ms26, 20r, 59).
683. **Home que ten *guerrera nunca toma *borrachera.** (ms29,78r: Fernando Lobato García).
684. **Home zorro e can rabelo, desconfía del como do demo.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
685. **O home e o oso, canto máis feo máis chistoso.** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).

686. **Se queres ser home de tiña, come de novo galo e de vello sardiña.** (ms29,65r: Estrada - Puente Ulla).
687. **Tres cousas botan o home fóra da casa: fume, pingueira e muller canfurneira.** (ms25,3v). Ouvir, ver e calar.
688. **Un home é un home e un ovo é un ovo.** (ms29,53v).
689. **Vale máis home sin bes que bes sin home.** (ms24,137v: Pidre).
- HONRA**
690. **Na miña terra, meu haber m'honra; na terra de fóra, a roupa m'abona.** (ms24,85r: M.V).
- HUERTA**
691. **Non fagas horta en sombrizo nin edifiques ao pé do río.** (ms27,63r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).
- INDEPENDENCIA**
692. **Un solo, por donde vai, volve.** (ms29,84r).
- INDICIOS**
693. **Cando a pota arde, *señal é de aire.** (ms29,77r: Antonio López Suárez: Traba, Coristanco, Carballo).
694. **Mirada mala, idea trastornada.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
695. **O que cabritos vende e cabras non ten, ou os rouba ou de algures lle vén.** (ms29,297r: Sober).
696. **Pernil colgado, camiño andado.** (ms29,78r: Fernando Lobato García).
- JURÍDICOS Y SIMILARES**
- Ver tamén RAZÓN e mailos ns.º 13, 942.
697. **A calado agravio, calada venganza.** (ms29,49r: J. Santiago Pérez).
698. **Alcalde novo e a xusticia na silveira.** (ms29,70v: José Manuel Vázquez: Comarca de Ribadeo).
699. **Bon abogado, mal viciño.** (ms24,15v: F.V.S. Bucíños).
700. **Debaixo dunha mala capa encérrase unha mala abella.** (ms28,4r).
701. **O que ten a lingua aguda, ten a costela dura.** (Véxase CFG5:11889). (ms26, 28r, 299: Taboada).
702. **Preso, nin por un pelo: a libertá é prenda de gran valía.** (ms24,98r: Bucíños).
703. **Quen día días santos non falta.** (ms24,104v: Bucíños).
704. **Sempre o inocente carga ca culpa.** (ms29,49r: J. Santiago Pérez).
705. **Val máis perder unha riña que *ganar un pleito.** (ms29,21r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
706. **Vale máis cun home honrado papel verbal, ca cun pillo o notarial.** (ms28,3r).
- LATÍN**
707. **O que ben conxugha e ben decrina, aprendida ten a lenghua latina.** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
- LIMOSNA**
708. **Canto máis rico, menos limosna.** (ms28,28r).
709. **O que dé máis cartos, máis amigo é do santo.** (ms29, 88r: Peisaco. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511).
- MANO**
710. **Coa mao allea calquera saca a cobra da silveira.** (ms29,33r: Trasmil, Palas de Rey).
- MAÑA**
711. **A maña non se perde de un día para outro.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
712. **Nunca te poñas no baixo para ver mellor.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
- MARINERO**
713. **O bo mariñeiro bebe [...] un chanqueiro** (ms29,48v).
714. **O mariñeiro é o primeiro en borracharse.** (ms29,56r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
715. **Pra mariñeiro, o mar.** (ms29,71v: Jesús Tubío Sanjuán).
- MARÍTIMOS**
716. **A mellor salsa do peixe é o apetito.** (ms24,68v: F.V.S.).
717. **Area branda, sinal de mar picada.** (ms28,7r: Sada).

718. **Deica San Martiño, van os curas ó mar; de San Martiño en diante, nin curas nin estudantes.** (ms28,7v: Grove).
719. **O xeito asenta o peito.** (ms28,7v: Riveira).
- Arte de navegar**
720. **Co mar i-o vento, dúas cuartas a balrovento.** (ms28,7r: Grove).
- Artes de pesca**
721. **Aparello fino, pesca fina.** (ms28,7r: Ribadeo).
722. **Rede que colle tódolos peixes, é millor que a deixes.** (ms24,105v: Bucifios / ms29,216r: Sta. Eugenia de Riveira).
- Astros**
723. **Roibeces ao mar, galas a sollar.** (ms27,63r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).
- Astros. Pronóstico de lluvia**
724. **Lúa con disco, chuvia e ventisco.** (ms28,7v: Grove).
725. **Lúa nova tronada, nove días mollada.** (ms28,7v).
726. **Lúa ó sueste, punta de auga.** (ms28,7v: Riveira).
- Astros. Pronóstico de viento**
727. **Porta do sol encarnada, do norte virá a ventada.** (ms28,8r: Pontevedra).
- Chuvia, nubes, néboas**
728. **Borraxeira ó mar, algo a terra vén buscar.** (ms29,121v: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
- Mareas**
729. **Ca marea alta non sales o porco.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
730. **Canto máis tarde, peor marea.** (ms29,71v: Jesús Tubío Sanjuán).
- Meteorolóxicos**
731. **Barrón de cabo a cabo, norte declarado.** (ms28,7r: Sada).
732. **Cando brúa o mar en Mohías, busca leña para quince días.** (ms28,7r).
733. **Compañeiro novo a bordo, ou tormenta ou mar de fondo.** (ms28,7r: Grove).
734. **Chuvia do sur e vento da ría, cerrazón pra todo o día.** (ms28,7v: Grove).
735. **Chuvia do sur e vento do norte, mal tempo todo o día.** (ms28,7v: Pontevedra).
736. **Mar en regueiros, todo o día chubasqueiro.** (ms28,7v: Ribadeo).
737. **Mar forano, chubascano.** (ms28,8r).
738. **Néboas no San Xoán, tromentas do norte.** (ms28,8r: P. del Caramiñal).
739. **Norte con nubes oscuras, mal tempo encima.** (ms28,8r: Pontevedra).
740. **Mar marucía, vendaval encima.** (ms28,7v: Carreira).
- Peces**
741. **Brota a figueira, serrano á madrigueira.** (ms28,7r: Bueu). *Serrano*: un pez.
742. **Cando é marelo o cangrexo, está cheo.** (ms28,7r: Pontevedra).
743. **Pasando San Blas, o ollomol vai pra tras.** (ms29,22r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
744. **Pola Santa Mariña, sobe a anguía.** (ms28,32r: Gondrame, Páramo). Por este tempo, en efecto, se le ve subir, en bandadas, río arriba.
745. **Sardiña que leva o gato, ¡fu!** (ms29,45r: Juan Sanmartín: Betanzos).
- Peces. Abundancia de pesca**
746. **Moita riada, trae pulpos a escabezada.** (ms28,8r: Ribadeo, Gella).
- Peces. La pesca como alimento**
747. **Sardiña salada, ben cocida ou mal asada.** (ms24,114v: M.L.).
- Peligros del mar**
748. **O millor remedio para non marearse é non embarcarse.** (ms29,91r: Severo).
- Pronóstico de tempestad**
749. **Vento non hai e mar non xuxa, ¿qué será esto que me repuxa?** (ms28,34r: Otero de Rey).

Pronóstico por aves

750. **Corvos na praia, sinal de vento i-auga.** (ms28,7r: Carreira). Cuervos marinos.
751. **Gaivotas en terra, mariñeiros á casa.** (ms28,7v: Espasante).
752. **Gaivotas en terra, mariñeiros sin pesca.** (ms28,7v: Pontevedra).
753. **Gaivotas á terra, mariñeiro no porto espera.** (ms28,7v: Grove).

Pulpo

754. **Entra o cuco, fóra o pulpo.** (Véxase CFG5:20476), (ms26, 20r, 65).

Satíricos

755. **Mariñeiro con polainas, mal mariñeiro.** (ms28,8r: Pontevedra).

Tierra y mar

756. **O que vai pró mar, prevínas'en terra.** (ms29,71v: Jesús Tubío Sanjuán).
757. **Si tes présa vai por terra, que por mar non é viax[e] certo.** (ms29,72v: Jesús Tubío Sanjuán). No ms. di *vías*.

Vida del marinero

758. **Cando ó mariñeiro lle dan de beber, ou o moleron ou o queren facer.** (ms28,7r: Ribadeo). No es *moler* precisamente el verbo que nosotros usamos por eufemismo.

Vientos y calmas

759. **Calma na ría con día, vento sur deloutro día.** (ms28,7r: Grove).
760. **Calma na ría, nordeste polo día.** (ms28,7r: Riveira).
761. **Calma no vento, calma na mar: preto da terra e saber nadar.** (ms28,7r). He aquí las condiciones para librarse de naufragio.
762. **Cando as gaivotas voan altas, redobra as amarras.** (ms28,7r: Cariño).
763. **Chuvia do mar e vento na ría, haille carauta para todo o día.** (ms24,37v: Muros).

MATRIMONIO

764. **A muller que pega ó home, fai ben xa que pode; i-o home que tal**

consente merece que o tundan sempre. (ms29,4r).

765. **Cásate, Xan; que *Dios dará pan.** (Véxase CFG5:13076), (ms26, 27r, 277: Pidre).
766. **Casou María con Pedro, casamento negro.** (ms28,33r: *O Gaiteiro de Lugo*, 1952).
767. **Dous que dormen nun mesmo colchón vólvense da mesma condición.** (ms24,42r: F.V.S. Tuiriz).
768. **O baño i-o casamento, de repente.** (ms28,3v).
769. **O que ha de ser ben casado ha de saber *gana-lo pan.** (ms24,25v: *D. de Avisos*. R. Caruncho).
770. **O que sin roupa casa, sin ela pasa.** (ms28,43v: Palas).
771. **Quen non está velado, non está casado.** (ms29,3r).
772. **Tres son as crases dos casados: os minguiñas, que mandan elas soliñas; os minguelas, que mandan eles con elas; i-os homes, que mandan eles, elas non.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
773. **¿Casácheste? Enterrácheste.** (ms29,3r).

Matrimonio. Soltero

774. **Non hai millor vida có que solteiro se ten.** (ms29,34r: Trasmil, Palas de Rey).

MEDICINA. HIGIENE

775. **O que é bon pró estómago é malo pró figado.** (ms26, 38r: Pidre).
776. **Ao louco quitarlle o pau e, si quere arremeter, darlle con el.** (ms29, 92r, 10).
777. **Cada tolo con *su manía e eu ca miña.** (ms29, 92v, 17).
778. **Donde entra o sol non entra o médico.** (ms28,36r: Arcediago).
779. **Fai com'o *loco: ou todo ou nada.** (ms29,27r: Diego Ríos Noya).
780. **Fai máis o tolo na súa casa que o cordo na allea.** (ms29,38r).
781. **Máis vale tolo que necio.** (ms29, 92v, 13). El sentido popular tiene más compasión por los faltos de inteligencia desde su nacimiento que de los locos.

782. **Non hai cura sin amargura.** (ms28,33r: Lugo).
783. **O augardente é bo pra moitas cousas: para quencer, para esquencer e para non tremer.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
784. **O ebrio i-o tolo son dous ausentes.** (ms24,74v: F.V.S.).
785. **O leite i-o viño fan do vello mocíño.** (Véxase CFG5:13655). (ms26, 23r, 155). Véase *Pan de trigo e viño tinto fan do viño mocíño*.
786. **O que anda cun coxo, ao ano é coxo.** (ms29, 92r, 9). Por espírito de imitación.
787. **O que lle doi a cabeza ten que rascala.** (ms29,75r).
788. **Ós ollos, co codo.** (ms28,3r).
789. **Pra desteta-lo bucho non hai como mata-la bucha.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes). *Bucho*: cría. *Bucha*: madre.
790. **Salude é pró enfermo a alegre casa do médico.** (ms24,119v: F.V.S.).
791. **Se che pica unha sabandixa, vas ca caixa para a misa.** (ms29,121r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
792. **Si che morde unha pinta, namais que queda unha vida.** (ms29,65r: Estrada - Puente Ulla).
793. **Si che pica unha sarabandisa, hoxe na cama, mañán na misa.** (ms29,50r: J. Santiago Pérez).
794. **Si te morde unha donicela, fai a camisa na terra.** (Véxase CFG5:13808). (ms26, 21r, 105).
795. **Si ve-lo médico na mula, morte segura.** (ms28,20r: Chantada).
796. **Un tolo non *consiente *tener *sosiego* a la *gente.** (ms29,92v).
797. **Un tolo *jamás deixou a casa en paz.** (ms29, 92v, 21).
798. ***Jesucristo curou a cegos e leprosos, pero non a tolos.** (ms24,66v: F.V.S.).
799. ***Jesucristo *curó a cegos e leprosos, pero non a tontos.** (ms29,92v).
800. ***Jorobas e manías cúranse con milagros.** (ms29, 92v, 14). Aquí se alude indudablemente a los endemoniados.

MÉDICOS

801. **Non hai mellor zuruxano que o acuitelado.** (ms29,238r: Sober).

MENTIRA

802. **Máis pronto se colle a un mentiroso que a un coxo.** (Véxase CFG5:13970). (ms26, 26r, 235).
803. **O mentir das estrelas é mentir seguro porque nadie ha de ir a velas.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
804. **O que non mente, non é xente.** (ms28,3v).
805. **O que seu nome pon a outro, xa fai abondo.** (ms25,3r: Lence Santar - Silvarrei).
806. **O vello na súa terra i-o novo na allea, mente que rabea.** (Véxase CFG5:14003). (ms26, 25r, 197).

MIEDO

807. **O medo garda a viña i-o dono cómelle as uvas.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
808. **O que escapa, medo leva.** (ms29,48v).
809. **O que ten medo non é bo.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).

MISCELÁNEA

810. **Alegría secreta, candela morta.** (ms28,34r: G.P).
811. **Brincos de homes, patadas de burros.** (ms29,72r: Jesús Tubío Sanjuán).
812. **En cada terra hai seu uso i-en cada roca seu fuso.** (Véxase CFG5:14315). (ms26, 28r, 304: Pidre).
813. **Facelas e pagalas non é valentía.** (ms28,37r: Sober).
814. **Garanexo, se te como non te vexo.** (ms29,190r: Sober).
815. **Hai que s'ir cos que se van.** (ms29,33v: Trasmil, Palas de Rey).
816. **Inda as *tazas do cunqueiro son iguais e inda zoñan unhas coas outras.** (ms29,34v: Trasmil, Palas de Rey).
817. **Mans de ouro e boca de touro.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández).
818. **Non hai mellor cousa que decir que si *cuando un ten gana.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).

819. **Non necesita auga a cuba, desde a nacencia hasta a cuba.** (ms28,13r: Manuscrito que conserva D. Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade).
820. **O fume vai pra detrás do lar: as caras de gato, déixense estar.** (ms28,73r: Paradela).
821. **O qu'un toronxo queira ver, díall'un candil a encender.** (ms28,3v).
Toronxo = praga = pentenexo.
822. **O que non agrada, sempre sobra.** (ms28,32r: Sober).
823. **O que non é cego, ben ve por un ollo.** (ms24,20r: Bucíños).
824. **O que non se quere logo vai.** (ms28,32r: Sober).
825. **O que queira fandango qu'o *traiga no morral.** (ms28,32r: Sober).
826. **O que s'asaña perde máis que *gana, coquéanlle a cabeza e cómenlle a vianda.** (ms28,32r: Sober).
827. **Pedra sin rebo, tira, *gallego.** (ms28,32r: Gondrame, Páramo). *Rebo* lo recogen los diccionarios (Carré) con la significación de *cascajo*: piedra menuda. Significa también una piedra de mayor tamaño que se usa para volcar sobre todo el partido judicial de Chantada y en las tierras limítrofes de Pontevedra.
828. **Pitos e nenos, pronto os temos.** (ms29,38r).
829. **Pola garamalleira vaise ó canizo.** (ms27,64r: Luis Otero Pimentel en *Camiño de Santiago. Comedia sobre costumbres gallegas*).
830. **Quen ben pousa, mal ergue.** (ms25,3r: Lence Santar - Mondoñedo).
831. **Se non é o día de Santa Lucía, é deloutro día.** (Véxase CFG5:14647). (ms26, 25r, 204).
832. **Si as cousas son caras non poñas narices *raras.** (ms29,78r: Fernando Lobato García).
- MOLER**
833. **Allos na cuña non valen pra moer centeo.** (ms25,3r: Lence Santar - Mondoñedo).
- MUERTE**
834. **A can morto non lle teñas medo.** (ms29,256r: Lugo). (*es*) *A perro muerto no le tengas miedo.* (R. Marín)
835. **A morte é certa i-a hora incerta.** (ms29,249r: Lugo). (*es*) *Muerte cierta, hora incierta.* (R. Marín)
836. **A morte non avisa.** (ms29,249r: Lugo). (*es*) *La muerte suele no avisar: cuando menos lo piensas, ahí va.* (R. Marín)
837. **A morte nunca leva a culpa.** (ms29,247r: Sober).
838. **Chora o morto polo vivo.** (ms27, 60r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). A veces se llora por una persona que se cree va a morir en seguida: sana ella y llora por los que le lloraban.
839. **Morre corre corre e corre morre morre.** (ms29,248r: Lugo). Muere el joven que puede correr y vive el viejo que siempre está muriendo.
840. **Mórrete e verás.** (ms29,256r: Lugo). (*es*) *Muérete y verás.* (M. Kleiser)
841. **Non hai quen engañe a un como a morte.** (ms29,249r: Silvarrey).
842. **O crego morre de frío; o probe, de inchente; e de fame o rico.** (ms29,118v: Pol). Var.: *O probe morre de enchente; o rico, de fame; e o crego, por non estar quente.*
843. **O máis forte teme a morte.** (ms29,251: Lugo). (*es*) *El más fuerte teme la.* (H.)
844. **O que morre descansa.** (ms29,256r: Lugo). (*es*) *Quien se muere descansa.* (R. Marín)
845. **Se queres morrer ben, *cena carneiro asado e bótate a dormir.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández).
846. **Xente mala, vida larga.** (ms29,257r: Lugo). (*es*) *Gente mala, vida larga.* (M. Kleiser)
- MUJER**
847. **A boa dama mírase á levantada da cama.** (ms28,9r: Taboada).
848. **A muller que come a nata non ten *suerte na manteiga.** (Véxase CFG5:15117) (ms26, 24r, 190). Véase *Santa Marta d'Ortigueira, a muller que come a nata non ten parte na manteiga.*
849. **A muller que se namora da roupa e non do home non ten *vergonza na cara porque a roupa se rompe [...].** (ms29,83r: Antas de Ulla).
850. **A primeira muller, señora; a segunda, escoba; i-a terceira, *reina.** (ms29,4r).

851. **As mulleres son o demo.** (ms29,91r: Severo).
852. **En fiar mais en coser gana a vida a moller.** (ms29,55v: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
853. **Máis ou menos xeitosa, muller por muller, val máis a nosa.** (ms28,33r: Carballino).
854. **Muller composta saca a outra da porta.** (Véxase CFG5:14997). (ms26, 24r, 196).
855. **Muller monteira non poder ser casandeira.** (ms28,49r: Santa Eugenia de Asma).
856. **Muller que asubía, nunca fillo cría.** (ms29, 88r: Mercado de Santa Lucía, A Cruña. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511). Tradición oral.
857. **Muller sin sentido, tempo perdido.** (ms29,88r: Peisaco, San Martín de Lestón, Laracha, Carballo, A Cruña. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511).
858. **O corpo da nena está na tenda.** (ms25,3r: *La Vida Gallega* en Cuba. Enero,1956).
859. **Para vivir mal e non ganar nada, é millor muller honrada.** (ms28,3v).
860. **Si a lonxe chegar queres, non te metas cas mulleres.** (ms29,49r: J. Santiago Pérez).
- MURMURACIÓN**
861. **Nin de noite tras das sebes nin de día tras das paredes.** (ms28,2r).
- MÚSICA. DANZA**
862. **Da panza sai a chanza.** (ms24,42r: F.V.S. Tuiriz).
863. **Non sempre está o pandeiro pra festas.** (ms29,22v: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
864. **O que de novo baila ben, de vello inda lle dá o xeito.** (Véxase CFG5:15617). (ms26, 26r, 243).
865. **O que de novo baila dreito, de vello dálle xeito.** (ms28,35r: Villamane, Cervantes).

NACER

866. **Cada un nace onde o pare a súa nai.** (ms27,64r: Luis Otero Pimentel en *Camiño de Santiago. Comedia sobre costumbres gallegas*).

NECEDAD

867. **O qu'é burro, pida ó demo que o leve.** (ms24,27v: F.V.S.).

NECEDAD. NÚMERO DE LOS NECIOS

868. **Cando un burro fala, catorce escoitan.** (ms29,72r: Jesús Tubío Sanjuán).

869. **Cando un burro fala, o outro ornea.** (ms29,21r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).

NIEVE

870. **Día de neve, día alegre.** (ms29,189r: Sober).

871. **Xeada no lodo, auga *hasta o codo.** (Véxase CFG5:15997). (ms26, 30r, 351). Variante del anterior *Xeada na lama, auga n'a cama*.

NOCHE

872. **De noite tódolos gatos son parvos.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).

OBEDIENCIA

873. **A obediencia é a millor pinitencia.** (ms28,3v).

OCASIÓN

874. **Nos neales do ano pasado, non hai paxaros hogano.** (ms29,114r: Villamane, Cervantes). *Neales* = nidos. Falta en nuestros diccionarios.

875. **O que sin capa casa, sin capa pasa.** (ms28,3r). Hai qu'aproveitarse das ocasións.

OCIOSIDAD

876. **O que non ten que facer, compra unha casa e vólvea a vender.** (ms28,34r: Otero de Rey).

Reprobación del ocio

877. **Quen ten mans para o traballo non debe andar de vadallo.** (ms29,91r: Severo).

OFICIOS

878. **Ao aguacil da sala, moita adehala.** (ms28,39v: D.R.A.G.).

879. **Arrieiro dunha besta, tendeiro dunha cesta e pescador de *caña, comen máis que *ganan.** (ms24,3r: M.L).
880. **Barro, barreiro, masa para o canteiro.** (ms29,90r: Severo).
881. **Cambiarás de muíneiro; non cambiarás de ladrón.** (Véxase CFG5:16625), (ms26, 24r, 172).
882. **Cando o crego se levanta i-escoita a *campana, ou leva un calote, ou lle acode a *plata.** (ms28,20r: Chantada).
883. **Cazador e troiteiro, nin meda nin palleiro.** (Véxase CFG5:16651). (ms26, 23r, 156). Véase *Home gaiteiro nin boa meda, nin bo palleiro*.
884. **Con cura non leas e con ferreiro non bebas.** (ms28,30r: Baralla).
885. **Curas e frailes e *ganado lanar, hai que mantelo sin traballar.** (ms29,85r).
886. **Curas i-ameixeiras, Dios mos quite de xunto das leiras.** (ms29,85r).
887. **De xugador a ladrón, non hai *más que un escalón.** (Véxase CFG5:16709), (ms26, 28r, 298: Taboada).
888. **Home cazador e home troiteiro nin ten millo no forno nin palla no palleiro.** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
889. **Labradores novos, pan ás serviadeiras.** (ms28,35r: Villamane, Cervantes). *Serviadeiras* = silveiras. Falta en nuestros diccionarios. (ms29,114r)
890. **Mal xornaleiro, nin meda nin palleiro.** (ms29,38v).
891. **Mariñeiro sin liñas, igual que soldado sin mochila.** (ms28,8r: Pontevedra). *Liñas*: líneas de cinta blanca en el cuello azul del uniforme.
892. **Moitos oficios ten Ton e ningún ll'é bon.** (ms29,84r).
893. **Muller costureira e home troiteiro, nin boa meda, nin bon palleiro.** (Véxase CFG5:16803), (ms26, 26r, 252). Véanse *Home gaiteiro nin boa meda, nin bo palleiro, Cazador e troiteiro nin meda nin palleiro*.
894. **Na casa do rico, que fai mala vida, puntada larga e acabar axiña. Na casa do pobre, que dá do que te ten, puntada corta e asegurar ben.** (ms24,85r: M.V).
895. **O bo material fai o bo oficial.** (ms29,245r: Lugo). (*es*) *El buen material hace el buen oficial.* (R. Marín)
896. **O crego e mais o *zorro si perden a mañán, perden o pan.** (ms29,48v).
897. **Se queres bo comedor, has de ter un cavador.** (ms29,76v: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
898. **Se queres ter diñeiro, o teu home ha de ser zarralleiro.** (ms29,76v: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
899. **Sete oficios ten Antón e ningún bon.** (ms28,2r).
900. **Tapa, masa, en canto o cerralleiro pasa.** (Véxase CFG5:16964). (ms26, 29r, 311: Pidre).
901. **Val máis ser barbeiro que crego larpeiro.** (ms29,53v).
- OPORTUNIDAD. APROVECHAR LA OPORTUNIDAD**
902. **Cando che den a ovella, cóllea pola orella.** (ms29,54v: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
903. **Mentras o demo vén e non vén, seu dono perde o que ten.** (ms28,32r: Miraz).
- Oportunidad tentadora**
904. **Ollos que non ven, gabardina que desaparece.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Lugrís. Coruña 17-II-54).
- PALABRAS**
905. **Palabra por decir non ten bota.** (ms29,90v: Severo).
- PARTOS**
906. **Os fillos non se pairan cando se fan.** (ms27, 60r: Vivero. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Las consecuencias no suceden inmediatamente después de las causas.
- PASO DEL TIEMPO**
907. **O tempo non para con naide.** (ms29,37r: Luís García: Santa María de Bretoña).

908. **Sabe un ó que chegou, e non sabe ó que chegará.** (ms25,6r).
909. **Todo chega e todo pasa, anque un non saia da casa.** (ms25,6r).
- PECADO**
910. **O pecado vai na malicia.** (ms24,130v: Buciños).
- PEDAGÓGICOS**
911. **Pra saber, ou ver ou *leer.** (Véxase CFG5:18211). (ms26, 28r, 306: Pidre).
- PELIGROS**
912. **De ladrón de casa e de louco d'afora, ¡librenos *Dios!** (ms29, 92v, 22).
913. **O que anda cas mans na sogá, se non é un día é outro, sempre a pisa.** (ms25,6r: Gerdiz, Lugo).
- Peligros inesperados**
914. **Nadie que salia da súa casa pode dicir que volverá a ela.** (ms28,37r: Sober).
915. **As bágoas alivian as doores.** (ms27,64r: Luis Otero Pimentel en *Camiño de Santiago. Comedia sobre costumbres gallegas*).
916. **As penas son pra os homes e non prá bestas.** (ms29,95r).
917. **Cando o mal é moito amansa os cabalos, e mais son ben bravos.** (ms29,75r).
918. **Cando vexo o mal de outro, o meu parécese pouco.** (ms29,164r: Silvarrey).
- PENSAR**
919. **O que non pensa na mocha, pensa na cornuda.** (ms29,115v: Villamane, Cervantes).
- PEREZA**
920. **De día non vexo, e de noite, espúlgome.** (ms28,14v).
921. **Laboreiro preguicioso, por un paso, vinteoito.** (ms29,114r: Villamane, Cervantes).
922. **O lugar de Mirandela non mantén a Xan Miranda.** (Véxase CFG5:18574). (ms26, 22r, 132).
923. **O que dorme non come.** (ms29,122r: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
924. **O señor Eusebio de Portalodoso éche un home mui agudo: de día busca a grade e de noite amansa o burro.** (ms29,116r: Arcos, Pol). Se dice del que es muy holgazán. *Señor Eusebio* = personaje popular inexistente. Portalodoso, de San Juan de Mos.
925. **Riña fouce, ruí segador, *afila que *afila, pasoulle o sol.** (ms28,35r: Villamane, Cervantes). *Ruí y Riña*, modismo que significa *ruín* en las terminaciones femenina y masculina.
926. **Vamonos, vamonos e nunca nos imos; este éche o trato dos pereguiceiriños.** (Véxase CFG5:18584). (ms26, 30r, 338: Pidre).
- PERROS**
927. **Can ladrador non é o máis mordedor.** (Véxase CFG5:18731). (ms26, 23r, 159).
- PETICIONES INDISCRETAS**
928. **Non pidas a quen pideu nin deas a quen non dou.** (ms29,90v: Severo).
- PIEDRA**
929. **Tírase a pedra á verde e cai a madura.** (ms29,75r).
- POBREZA**
930. **Do que che sobre, dá parte ao pobre.** (ms29,80r: Jesús Martínez Sanjuán: Ortigueira, La Coruña).
931. **Érguete, probe, que a cama te come.** (ms29,33r: Trasmil, Palas de Rey).
932. **Ladran os cas i-estoume na cama; non hai mellor vida que non ter nada.** (Véxase CFG5:19443). (ms26, 29r, 324: Pidre).
933. **O que queira empobrecer, que teña criados e non os vaia ver.** (Véxase CFG5:19269). (ms26, 24r, 177).
934. **Os mandamentos dos probes son seis: o primeiro, dormir no chan; o segundo, andar polo mundo; o terceiro, non comer carne nin carneiro; o cuarto, nunca farto; o quinto, nin blanco nin tinto; o sexto, morrerse moi presto. Estos seis mandamentos encérranse en dous: matar piollos e morrer por Dios.** (ms24,18v: Muros). ms28, 29v: Muros. *Da Nosa Terra: Folklorismo e Historia* de Ramón Artaza. Noya. Imprenta Loroño. 1936)

935. **Tres limosnas non fan un xantar.** (ms27, 60r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52).
936. **Vaca de probe anda a todas maus.** (Véxase CFG5:19288). (ms26, 22r, 115).
- Caminos de la pobreza**
937. **O que queira empobrecer, traiga xente de fóra e non-a vaia a ver.** (ms28,20r: Chantada).
- Carencias y fatigas del pobre**
938. **Con pouco, vívese; e sin nada, mórrrese.** (ms29,111r: Oriente).
939. **En *zorro vello todo se volven pulgas.** (ms29,84r).
940. **O que non ten vacas nin bois, ou antes ou despois.** (ms29,38v). Tiene que sembrar antes o después.
- Pobreza e ingenio**
941. **Discurre máis o apretado có abogado.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
- Pobreza y deshonra**
942. **O que non ten casa propia non se pode chamar veciño da parroquia.** (ms29, 88r: Sergude. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511).
- Ventajas de la pobreza**
943. **É mellor estar sin dentes que telos e non poder roer.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
- PODER**
944. **O que quere, pode todo.** (ms29,51v: Félix Rodríguez Vieites).
945. **Pra quen pode non hai *pantanos.** (ms29,11v).
- POSIBILIDAD**
946. **Maus de cobre e boca d'ouro, non pode ser.** (ms28,37r: Sober).
- PRECAUCIÓN**
947. **Conocendo o *pañó, calquera corta.** (ms29,112r).
948. **Mira por onde vas e non mires para tras.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogareda Bértoa: Carballo, Bértoa).
949. **O aprecibido nunca é vivido.** (ms29,116v: Arcos, Pol).
950. **Veis facer a barba ó veciño, pon a túa a remollo.** (ms29,114r: Villamane, Cervantes).
- Precaución tardía**
951. **Desde que un morre, non necesita os caldos.** (ms29,111r: Oriente).
- PRECIPITACIÓN**
952. **Non penses na cortella antes de ter a vaca.** (ms29,75r).
953. **O que moito corre pouco alcanza.** (ms29,79r: Ramón Lema García: Serantes de Lage).
- PRESUNCIÓN**
954. **O que se limpaba a un molido e chega [a] ter toalla, non sabe onde encolgala.** (ms29, 88r: Mercado de Santa Lucía, A Cruña. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511). Tradición oral.
- PROMESAS**
955. **O que promete e non dá ten o demo na ventá.** (ms29,81v: José López García: Fazouiro, Foz).
- PRONÓSTICOS ATMOSFÉRICOS**
956. **Aire fareau, nin inverno nin vrau.** (ms28,3v).
957. **Aire peroxau: tres días en vau, i-ós tres días chau.** (ms28,3v).
958. **Arco da vella ó anoitecer, bo día ó amaescer.** (ms28,7r: Bueu).
959. **Brétima no aire, chuvia pola tarde.** (ms29,86v).
960. **Cando as pedras están húmedadas, sinten chuvia.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
961. **Cando o fume baixa, un día de bonanza.** (ms28,7r: Cariño).
962. **Cando o sol está nublado, mañán está mollado.** (ms27,56r: *Sonata Gallega*).

963. **Cando o sol se pón con sombra, pró outro día tromenta redonda.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
964. **Ceo encarnado ó sur, bo tempo deloutro día para secar.** (ms28,7r: Pontevedra).
965. **Ceo [h]erbellado, ceo mollado.** (ms24,59r: F.V.S.).
966. **Ceo *anublado, *suelo mollado.** (ms29,61r: M. Márquez Gómez: Cobas, Cachafeiro, Forcarey, Pontevedra).
967. **De día de cara de morcilla, has de ter auga antes da noite.** (ms28,35r: Villamane, Cervantes).
968. **Debaixo da néboa moura, vén un sol que estoula.** (ms28,2r).
969. **Noite *estrellada, mañán destragada.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández).
970. **Norte encima do mollado, chuvia de contado.** (ms29,21v: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
971. **Outono de treboadas, inverno de nevadas.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
972. **Por san Xoán, tempo de vran.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
973. **Si chove o sáb[ad]o tod'o día i-o domingo antes da misa, é excusado muda-la camisa.** (ms28,12r).
974. **Si en marzo venta, en maio o nordeste entra.** (ms29,91r: Severo).
975. **Si rumba o mar de Rimior, colle a roca e ponte ó sol.** (ms28,33r: Foz).
976. **Vento terral con néboa ao noitecer, son com'a mala muller.** (ms27,64r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).
- Pronósticos atmosféricos por animais**
977. **Cando a rula canta, señal é de augha.** (ms29,77r: Antonio López Suárez: Traba, Coristanco, Carballo).
978. **Cando non canta o cuco é porque vai frío.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández).
979. **Cando os corvos *salen, señal que chove.** (ms29,96v: Eusebio Calvelo Sánchez: Carballo).
980. **Canta a cochosa alta, abofé chove.** (ms28,35r: Villamane, Cervantes). *Cochosa*: Mirlo.
981. **Canta o cuco, tempo enxuto.** (ms28,17r).
982. **O sol madrugador esconde o can no paleiro.** (Véxase CFG5:18690, 3629, 3872-5, 3963, 3964, 11427 ss, 21626). (ms26, 30r, 353).
983. **Se grúa a coruxa no avisedo, sol no penedo.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes). *Avisedo*: naciente. Falta en nuestros diccionarios. *Gruar*: Voz onomatopéyica. Falta también.
984. **Si [en] *enero a cigüeña pasa, a neve é rara.** (ms29,68r: Vilanova. O darradeiro de maio de 1951).
- Pronósticos atmosféricos. Nubes**
985. **Cando a montaña pon o sombreiro prepárate pró inverneiro; e si pon o capote, chove de cote.** (Véxase CFG5:16272). (ms26, 19r, 31). *O sombreiro*: niebla en las cimas. *O capote*: cuando llena la falda.
986. **Corren as nubes *hacia Lugo, auga no puño; corren *hacia Ourense, sol que nos quente.** (Véxase CFG5:3789,16339). (ms26, 21r, 83: San Martín de Torre, Páramo). Recogido en San Martín de Torre (Páramo) [N. de edición: O Páramo está situado ó sur de Lugo, polo tanto é vento do sur que trae auga].
- PROPENSIÓN**
987. **A filla da cabra cabrita é.** (ms26, 25r, 200).
988. **Vai a cabra pola viña, tal é a mai tal é a filla.** (Véxase CFG5:20178). (ms26, 24r, 195).
- PROPORCIONALIDAD**
989. **O que tales cabreiros manda, tales cabritos come.** (ms28,32r: Sober).
990. **Según é o parroquiano, así se lle corta o saio.** (ms29,63v: Rías Altas de Galicia. Lugo. 18-2-56).
991. **Tal é o carro da Madanela com'os fueiros que leva.** (Véxase CFG5:4662). (ms26, 27r, 272: Pidre). Fueiros: fungueiros.
- PRUDENCIA**
992. **Non se cai do carballo o que non se sube a el.** (ms28,37r: Sober).

993. **O que non mete non-o derrete.** (ms29,34r: Trasmil, Palas de Rey).
PUERTA
994. **Hai quen ten cancelo pero non ten tarabelo.** (ms29,75r).
RAZÓN
995. **Hai que mirar ben o que se fai, non basta ter razón: cómpre tela, que lla reconozan a un e que lla den.** (ms24,64r: Buciños).
RECIPROCIDAD
996. **Ama e serás amado.** (ms29,270r: Lugo).
997. **Cunha mau sola non se lava a cara.** (ms28,37r: Sober).
998. **O que ben fai, ben merece.** (ms29,269r: Lugo). (*es*) *Quien bien hace, bien merece.* (R. Marín)
**RECOMENDACIÓN,
VALIMIENTO, FAVOR**
999. **O que ten pan e porco, nunca faltou quen lle cavase o horto.** (ms29,191r: Sober).
1000. **Quen pode, pode.** (ms29,191r: La Coruña).
1001. **Facer ben a un desagradecido é tempo perdido.** (ms28,1r: Villalba).
REFLEXIÓN
1002. **Pensa o que dis e non digas o que pensas.** (ms29,271r: Santiago).
RELIGIOSOS.
Ver *Santo*
1003. **Faina o zorro o sábado i-o domingo xa non vai á misa.** (Véxase CFG5:19651). (ms26, 21r, 113).
Religiosos y morales
1004. **Cousas de Dios meu crego predica, unhas prá bolsa e outras pra Marica.** (ms29,8r).
1005. **Croa me puxestes, crego me fixestes.** (ms29,65v: Estrada - Puente Ulla).
1006. **Dalle Dios *almendras a quen non ten *muelas para roelas.** (ms24,41v: F.V.S.).
1007. **Dios dá barba ó que non ten cara pr'ela.** (ms29,38r).
1008. **Fai cos demais o que non queres que fagan contigo.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogareda Bértoa: Carballo, Bértoa). [N. de edición: Este refrán está recollido así, aínda que obviamente ou sobra o adverbio *non* ou debe empezar con *Non fagas*].
1009. **Fai cos demais o que non queres que fagan contigo.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogareda Bértoa: Carballo, Bértoa).
1010. **Nadal, nadalíño; morre o ano e nasce o meniño.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
1011. **Nunca a túa gloria verás, porque nunca vai de diante, sempre vai detrás.** (ms28,3r).
1012. **O que non reza nin vai á misa, vai pró inferno máis que de prisa.** (ms25,6r: Carballo, Coruña).
1013. **O que non sirva pra crego, que non vaia ó altar.** (ms28,32r: Sober).
1014. **O que pensa dar mal rato ó compañeiro, lév[a]o el primeiro.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).
1015. **O que se confesa polos mandamentos terá eternos contentos.** (ms28,3v).
1016. **Pistola me deches, crego me fixeches.** (ms24,100v: Loureiro de Cotobad). [N. de edición: Supoñemos que *Pistola* é unha errata por *Estola*, ornamento litúrxico de diáconos e presbíteros, pero o ms. di claramente *Pistola*].
1017. **Polas glorias non deixemos as memorias.** (ms29,123v: S. Fernández: Navia). Por mirar a quien trabaja, no dejemos de hacer lo que nos incumbe.
1018. **Polo si ou polo non, ramo de palma, non.** (ms28,12r: Betanzos).
1019. **Por ben facer, mal facer.** (ms29,34r: Trasmil, Palas de Rey).
1020. **Quen se condena, que non se condene.** (ms28,5r). No quieras envilecerte pensando mal.
1021. **Sacabeira matei, cen días de indulgencia ganei.** (ms25,3v: Ramón Bascoy Pérez en *La Comarca del Ortegal en el II milenio antes de Jesucristo*). *Sacabeira*: salamandra. Ramón Bascoy recoge también el sinónimo *sacarrancha*.

1022. **Santos que comen e demos que rezan, ¡ó inferno con eles!** (ms29,97v: Enrique Porto Rey: Señoráns, Cereijo, La Estrada).

1023. **O tempo da misa gánoo lavando a camisa.** (ms24,22r: Bucifios).

RIQUEZA

Riqueza y dinero

1024. **O que fai a un rico é o pico.** (ms29,76v: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).

1025. **O que moito ten, disgustos non lle faltan.** (ms29,279r: Silvarrei).

1026. **O que ten cartos pinta santos.** (ms29,279r: Sober).

1027. **Pobreza e riqueza son nai e filla.** (ms27,64r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).

1028. **Se queres facerte rico, cando as patacas van caras, tes que pasar o ano con bola e mais con papas.** (ms29,65r: Estrada - Puente Ulla).

Riqueza y poder

1029. **Señores á porta e cabalos na horta, anque non os haxa, pouco importa.** (ms28,5r).

SABER

1030. **Con quen sabe non hai que poñerse.** (ms25,6r).

1031. **Saben cando mato, pro non saben cando acabo.** (ms28,37r: Sober).

SANTO

1032. **A cada santo, seu *cohete.** (ms29,22r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).

SECRETO

1033. **O que teñas no peito non-o contes a un amigo, que á volta da man, hache servir de *testigo.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).

SUERTE

1034. **Sempre toca: si non é un zapato é unha bota, cando non é unha alpargata rota.** (ms28,1v).

SUFRIR

1035. ***Sufrir mal é mal *sufrir.** (ms24,119v: F.V.S.).

TENER

1036. **Si queres ter, non poñas os bens a vender.** (ms29,90r: Severo).

TESTIGO

1037. **O que chega cedo ve todo.** (ms28,27v: La Coruña.Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel).

TRABAJO

1038. **A qu'os seus filliños cría, boa roquiña fía.** (Véxase CFG5:21964) (ms26, 19r, 45).

1039. **Días de traballo, a todos, menos ó verdugo.** (ms26, 24r, 176).

1040. **Fai por ter, que eu te irei ver.** (ms29,114r: Villamane, Cervantes).

1041. **Non te apures moito a traballar, que non ch'ha de faltar un día pra morrer i-outro para t'enterrar.** (ms29,116r: Arcos, Pol).

1042. **O crego do que canta, xanta.** (ms29,52v: Félix Rodríguez Veites).

1043. **O labor feito ben parece; e quen o fixo algo merece.** (Véxase CFG5:22055), (ms26, 27r, 279: Pidre).

1044. **O pé andando non cría *musgo.** (ms24,27v: F.V.S.).

1045. **Os atallos dan traballos.** (ms28,3r).

1046. **Pouco e mal, calquera o fai.** (ms29,101v: Manuel Martínez Lois).

1047. **Quen ten mans e *salude, come pan *hasta o ataúde.** (Véxase CFG5:22161), (ms26, 20r, 81).

1048. **Si queres descansar, que non che dea o sol na cama.** (ms29,86r).

USO

1049. **Cousa que moito se usa, pouco dura.** (ms29,301r: Lugo). (*es*) *Lo que mucho se usa, poco dura.*

USOS Y COSTUMBRES

1050. **Na terra de lobos non hai *más remedio que arrabear coma todos.** (ms29,24r: Luis Martínez Fernández).

1051. **Na terra onde vivires, deixa o que sabes e fai o que vires.** (ms29,167r: Sober).

VER

1052. **Era bonito ver, se se pudera coller.** (ms24,51r: Bucifios).

VERDAD

1053. **Á verdá nin Dios lle tose.** (ms29,303r: Silvarrei).
1054. **A verdá nunca cambia.** (ms29,303r: Silvarrei).
1055. **A verdá sempre reloce.** (ms29,303r: Silvarrei).
1056. **A verdá solta fai camiño.** (ms29,303r: Sesto - *Faro de Vigo*).
1057. **Coa verdá vaise a todas partes.** (ms29,303r: Lugo). (*es*) *Con la verdad a todas partes se va.* (R. Marín)
1058. **Coa verdá vou a Roma.** (ms29,303r: Silvarrei).
1059. **Parécelles mal ós frades que les digan as verdades.** (ms24,96v: F.V.S.: Tuiriz).

VERGÜENZA

1060. **A pouca vergonza é media mantención.** (ms24,7v).

VIAJE

1061. **No agosto non pasearás, e no Netal non embarcarás.** (ms28,3v).
1062. **Busca pousada con día, que na miña terra os coxos búscana ó mediodía.** (ms28,32r: Sober).

VICIOS

1063. **As soberbias non collen pró río.** (ms27, 61r: Vivero. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Las soberbias caen ya en esta vida y no tardan.
1064. **Non é ouro todo o que reloce nin mormo todo o que se tose.** (ms28,27v: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
1065. **O que non fuma nin bebe viño, non ten ningún amigo.** (ms28,34r: Otero de Rey).

VICIOS

Vicios. Beber

1066. **A ninguén gústalle [sic] beber, pero todo o mundo ten algo que esquencer.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
1067. **Con un pé sólo non se camiña.** (ms27, 61r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-

52). Dicen los bebedores, animándose a tomar más de un vaso o una copa.

1068. **O borracho i-o sapo din o que teñen no saco.** (ms26,20r).
1069. **O que lle gusta o viño non pasa a taberna sin untar o fuciño.** (ms29,78r: Fernando Lobato García).

Vicios. Juego

1070. **A bolsa do xogador non precisa atador.** (ms29,41r: Estrada - Puente Ulla).
1071. **Pau con pau, fóra.** (ms29,48v).
1072. **Se non queres ser xogado, non xogues.** (ms29,24v: Luis Martínez Fernández).
1073. **Xogador que mov'o *culo, xogador nulo.** (ms28,3v).

VIDA

1074. **A vida é un tango e a morte un *pasodoble.** (ms29,90r: Severo).
1075. **Si queres vivir en paz, deixa o mundo correr.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).
1076. **Todos temos dereito á vida.** (ms24,123r: Bucíños). O que traballa.

VIDA COMERCIAL

1077. **Non hai feira mala; o que un perde outro o gana.** (Véxase CFG5:22753), (ms26, 23r, 158).
1078. **O que s'aluga se vende.** (ms29,34r: Trasmil, Palas de Rey).

VIENTO

1079. **Vento do sur, aire do norte e cen anos de cu p'a porta.** (ms29,34v: Trasmil, Palas de Rey).

VINO

1080. **A bon viño, non fai falta proba.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias LUGRÍS. Coruña 17-II-54).
1081. **Dios dea viñiño, que a auga derrama os camiños, pón tolos os muíños e ¡como deixará os nosos corpiños!** (ms28,33r: Carballino).
1082. **En abril, cávame, anque seña co mandil.** (ms29,307r: Sober).
1083. **Invernía de San Xoan, quita o viño e non dá pan.** (ms29,309r: Friamonde, Taboada).

1084. **Non vaias sin bota ó camiño, e cando vaias, n'a leves sin viño.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Lugrís. Coruña 17-II-54).
1085. **O home guapo cheira ó viño i-ó tabaco.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).
1086. **O viño mosto ha de quedar pinto d'agosto.** (ms28,13r: Manuscrito que conserva D. Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade).
1087. **O viño na *bodega non é diñeiro na carteira.** (ms29,307r: Sober).
1088. **O viño non chan cóllese roubán.** (ms29,307r: Sober).
1089. **O viño non alimenta, pero quencer, quence, maormente o augardente.** (ms28,24r: *Vida Gallega*).
1090. **Pai do viño é o Caiño, e o Brencellau, é irmau.** (ms29,313r: Pontevedra).
1091. **Pipeiros no outono, suba no magosto.** (ms29,106v: Manuel Martínez Lois).

2.2. Wellerismos

1. **Ábrete saco: unha maquiá me debes e dúas ch'agarro dixo un muiñeiro.** (ms24,2v: M.V).
2. **Dios nos día limpeza dixo o barroso.** (ms28,37r: Sober).
3. **Dixo a besta ó montador: Pra riba non m'afrentes, pra baixo non me montes e polo chan non me perdones.** (ms24,39r: M.L).
4. **Díxolle maio a abril: Mal que te pese, teño que vir.** (ms25,10v: "O Gaiteiro de Lugo". 1959).

2.3. Dialoxismos

1. **Araña, ¿quen te rabuñou? -Outra araña como eu.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Lugrís. Coruña 17-II-54).
2. **De quen é a leira? -De quen está á beira.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de Don Manuel Murguía).
3. **Dios t'axude, labrador. - Non ch'ando con xente d'oso.** (ms24,43v: Bucíños). (es) [N. de edición: A lectura do ms. tamén podería

1092. **Se queres enganar o cesteiro compra viño no mes de xaneiro.** (ms29,121v: Manuel Portela Balayo. 4º curso).
1093. **Viño de peras non-o bebas, nin o des a quen ben queiras.** (ms27,64r: Pedro de Merille (Salvador Golpe). *La Defensa*. Betanzos).
1094. **Viño e cousa de liño, canto arrefenta, quenta.** (ms28,24r: *Vida Gallega*). *Arrefentar* falta en nuestros diccionarios, que traen *arrefecer* = entonar, dar tensión y vigor al organismo.
1095. **Viño haino bo, pero como [o] do Ribeiro, non o hai millor.** (ms29,91v: Severo).
- VISITAS**
1096. **O *huésped i-a lebre, ós tres días fede.** (ms28,33r: San Clodio).
- VIUDEZ**
1097. **Non te cases con *viúdo, aunque teña moita roupa; cando reña contigo dirá: Mulleriña érache a outra.** (ms26,21r).

5. **Díxolle marzo a abril: Si me axudaras... pro non me fío de ti.** (ms25,10v: *O Gaiteiro de Lugo*. 1959).
6. **Díxolle o burro ás coles: Pax vobis.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Lugrís. Coruña 17-II-54).
7. **Son cañas, non chas quero dixo a raposa cando viu a parra vendimada.** (ms28,12r).
8. **Ten de teu, ten de teu canta un paxariño.** (ms28,12r).
9. **Xa ora, díxolle o fidalgo á nora.** (ms24,138r: M.L).

ser *xente d'eso* ou quizais, *xente d'esa*] Puesto en duda que non merece la ayuda de Dios].

4. **Díxolle a herba á auga: Pr'onde vas, larga? E respondeulle a auga: ¿Que queres, cotorra?... que se vou por eí, medrarás e, se non, cotorra serás.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).
5. **Díxolle marzo a abril: Quédache a vaca morta naquel carril. - ¿Pra que**

- mentes, marzo, marzogo, cara de porco?* (ms29,119v).
6. **En que pensas? -Penso na vida, que a morte é segura.** (ms29,252r: La Cañiza).
 7. **Enfíoo? -Enfíamo polo cu dunha agulla.** (ms28, 13r: Manuscrito que conserva D. Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade). A otro sujeto. *Enfi-o*: pronúnciese *enfíoo* con *o* aberta, pues es síncope de *enfía* o mejor dicho de *enfía ao*.
 8. **Lucas, ¿por que non cucas? -Porque non podo; e cando podo, non hacho modo.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
 9. **Meu carriño, ¿quen te fixo vello? O sol do vrau i-a auga do inverno.** (ms26, 20r, 52).
 10. **Os cas de Caraxo dicen: Fame,**

- fame, fame. E contestan os galos: Sempre cha houbo.* (ms29,116v: Arcos, Pol). En sitio tenido no por muy rico. *Caraxo*, anejo de Suegos.
11. **Por San Andrés dál'ó porco polos pés. -¿I-o que o non tuver? -Que mate a muller.** (ms28, 13r: Manuscrito que conserva D. Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade).
 12. **¿Pr'onde vas, muller ben casada? -Pr'onde non haxa sogra nin cuñada.** (ms28,3r).
 13. **Pra quen é a figueira? -Pra quen está á beira.** (ms28,12r).
 14. **Quen te pón rico? -Quen che mantén o pico.** (ms28,27r: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
 15. **¿Vas a *la feria? - ¿E a que? ¿a vender a laceira?** (ms26, 39r: Pidre). No tengo a que ir. *Laceira* = pereza.

2.4. Enunciados ou frases proverbiais

1. **Aquí toda a terra é país.** (ms26, 38r: Pidre). Donde hay confianza da gusto.
 2. **Béixote, coiro, porque fuche odre.** (ms29,75r).
 3. ***Benvenido, fole; vir vés duro, pero heite mandar mole.** (ms29,39r: Fonsagrada). Lo dice el molinero al saco de grano que llevan al molino. Lo tilda de ladrón.
 4. **Eiqué xaz un home rico nesta rica sepultura, escapaba da enfermédá, se non morrera de cura.** (ms24,51v: Bucíños).
 5. **Eso, nunha porta vella, carabilla nova.** (ms26, 38r: Pidre). Eso no pega.
 6. **Eu e ti somos dous; e o can e o gato, catro.** (ms29,119v).
 7. **Faite, natiña, se t'has de facer, qu'os frades de Meira non t'han de comer.** (ms29,117r: Arcos, Pol). A Santiago de Arcos se le llama vulgarmente *Arcos de Frades* y en el contorno se le conoce por tal nombre. Se le llamaba así por ser propiedad del monasterio de Meira
- (Granxa d'Arcos, como dicen los documentos de los fueros. Sus vecinos tenían que pagar, entre otras muchas cosas, cera, manteca... Y cuando fue la desamortización, se decía con mucha frecuencia dicho refrán. Hoy se oye también muchas veces con la significación de "que o traballe quen o ha de comer".
8. **Gorda es, pero non dás con xente que quedes.** (ms24,62r). La repugnancia no es tanta que amilane a uno bien pertrechado.
 9. **Os primeiros serán os últimos e os últimos serán os primeiros.** (ms29,43r: Manuel Constantino Nogareda Bértoa: Carballo, Bértoa).
 10. **Por unha risada perdín a anada.** (ms26,20r). Lo dice el erizo de castañas, que al abrirse, pierde la cosecha.
 11. **Si *sale con barbas é San Antón; si sale sin ela, a Purísima Concepción.** (ms29,23r: Jaime José Iglesias Lugiés. Coruña 17-II-54).
 12. **Tantos eran os difuntos, que nin a dous reás tocaban.** (ms24,123v: Bucíños).

13. **Unha vez era unha vella e unha canada i-o meu conto encerrouse en nada.** (ms26, 39r: Pidre). Todo se quedó en nada.
 14. **Unha vez era unha vella que levaba un cesto i-o meu conto quedouse nesto.** (ms26, 37r: Pidre). Todo quedó en nada; cuanto dijo solo fueron palabras y ningún hecho.
 15. **Vai a gosto do dono, como o carro do Oliva.** (ms25,3r). Cántase de un veciño que formaba na grea dos mozos da parranda nouturna e a quen, sin él o saber, lle levaron o seu carro pra o pendello de outro veciño. Que cando o foron a buscar, íste era o que máis proiectaba pra derramalo, botándoo por unha costa embaixo e deitándoo finalmente no río. Os acompañantes aceptaban todo o que el propuña e decían sempre: *vai a gosto do seu dono*. Ao seguinte día, decatouse de que el mesmo tiña atentado contra a súa propiedade. De entón veu o dito: *Vai a gosto do dono, como*
- o carro do Oliva*, que éste era o nome do chasqueado, contando chasquear. (Bouza Brey). Se refiere a la costumbre aldeana, en la noche de San Juan, de cambiar los nombres de los comercios, cerrar los caminos, arrancar cancelos, arrancar puertas, etc.
16. **Xan Fernández, cura de Marei, ¿que fixeches das ovellas que ch'eu entreguei?** (ms24,138v: Buciños).
 17. **Zorro das mil mañas, ¿tu ris ou regañas?** (ms24,141r: Buciños). [N. de edición: Frase proverbial procedente do conto tradicional das mil mañas, no que un galo (ou un gato) compiten en habilidade cun raposo; e, cando veñen os cans, galo e gato soben a unha árbore pero o raposo non pode e morre adentado polos cans e os outros, dende o alto das pólas, preguntanlle entre ironía e compaixón *Zorro das mil mañas, ¿tu ris ou regañas?*].

2.5. Fórmulas

1. **A Dios i-a *suerte.** (ms24,11r: F.V.S. Vivero).
2. **A modiño, que a falda é de liño.** (ms28,27v: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
3. **A outros llo chaman e mais non se asañan.** (ms28,27v: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía / ms28, 7v: Ribadeo).
4. **¡Ai que demo! Pensei que non o tiña e téño.** (ms24,6r: V.R. Y A.R.).
5. **Aí vai o rabo tras de seu amo.** (ms26, 38r: Pidre). Cuando andan dos juntos.
6. **Alábate tí, meu can, qu'outros non t'alabarán.** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
7. **¡Atención, que está falando Salamón!** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
8. **Baraxa, marrau: tres dun pau.** (ms27, 61r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Juego de brisca.
9. **Canto miras pra min, canto *más me chósca-lo ollo.** (ms29,17v).
10. **Debíalle un día ó demo e funllo pagar hoxe.** (ms27, 60r: Vivero. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Se dice así cuando a uno le ocurre una desgracia.
11. **Deixa, que inda *Dios non é vello.** (ms26, 39r: Pidre). Ya me llegará a mí el tiempo de reirme, etc.
12. ***Dios cho apregue o corno á camisa i-a carne ós osos.** (ms26, 38r: Pidre). Agradecido en tono de broma.
13. **Embarca, embarca, que eu quedome en terra.** (ms28,7v: Ribadeo). (*es*) *Capitán Araña, que embarcó la gente y se quedó en tierra.*
14. **¡Esto *sólo o *arregla Pepe Benito de Lugo!** (ms24,52v: F.V.S.). [N. de edición: Pepe Benito foi un importante político lugués, José Benito Pardo Rodríguez (1867-1939). Véxase a semblanza que el escribiu Juan Soto en http://www.aaviladonga.es/croa/croa15_pepe_benito.pdf]
15. **Eu nunca o vin nin máis gordo, nin máis *flaco.** (ms26, 38r: Pidre). No lo conozco de nada.

16. **Gracias a Dios que o *padre morreu.** (ms29,193r).
17. **Grande é o demo e non hai quen o queira.** (Véxase CFG5:7037). (ms26, 27r, 261: Pidre). [N. de edición: Usase como réplica tópica a quen valora excesivamente que unha cousa ou persoa sexa grande].
18. **¡Hache acordar a xunga dos cas!** (ms26, 39r: Pidre). Lo dicen en sentido de amenaza: se te ha de acordar el día de hoy.
19. **Inda o demo non foi á feira dos rapaces.** (ms29,49r: J. Santiago Pérez). [N. de edición: Para entender esta fórmula, que nos parece aludir ó sexo, debemos recorda-la chamada *feira dos novelos* que aparece nestas cantigas populares: *Gracias á Dios qu'hoxe fomos / á feiriña dos novelos: / catro fomos, seis viñemos, / nin ganamos nin perdemos. O carallo vintenoventa / vai na feira dos novelos / se mo vedes por alá / dádelles carne con pelos*].
20. **Inda non *salimos doutro e xa nos metimos noutro.** (ms29,75r).
21. **Logo pasa o que sucede.** (ms26, 39r: Pidre). En Pidre: si, si, luego pasan las cosas.
22. **Madia leva; tres casan un lobo, cómeno todo.** (ms26, 39r: Pidre). Para decir: no me extraña que tal más fuerte pudiese contra otro más débil.
23. **Máis s'engañou que os que bebeu.** (ms24,78r: M.V).
24. **María, o teu galo canta i-o meu asubía.** (ms28,17r).
25. **Moita manteiga se pode atopar no cocho do can.** (ms28,37r: Sober).
26. **Moitas cascás e poucas nocés.** (ms28,31r: Villamane, Cervantes).
27. **Moza fun e vella son e nunca me vin en tamaña procesión.** (ms29,15r: Zona de Asma, Sta. Eugenia).
28. **Moza fun e vella son e nunca vin tal procesión.** (ms28,37r: Sober). Var.: *Mozo fun e neno nacín e nunca en tal estrebillo me vin. Vello son e neno nacín e nunca en tal estrebillo me vin.* (ms29,208r: Sober).
29. **Muito che quero, meu cara de demo.** (ms28, 13r: Manuscrito que conserva Don Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade).
30. **Nese mercado nin entro nin saio.** (ms24,87r: A.N).
31. **Non chores, qu'inda non caíches non mar.** (ms27, 60r: Vivero. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). No está la partida perdida.
32. **Non está a espiga na mau.** (ms27, 60r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). No se alcanzó aún lo deseado.
33. **Non te cozas, que estás pra asar.** (ms26,29r: Pidre). No te apures, que es igual.
34. **O mesmo me dá leite que caldo de tetas.** (ms24,131r: F.V.S.: Tuiriz).
35. **O que non sabes é ladrar porque non se usa.** (ms26, 38r: Pidre).
36. **O rou-rou, fágase o que o rei mandou.** (ms26, 38r: Pidre). Hay que hacer una cosa sin remedio.
37. **Ora mallas, si che iba.** (ms26, 39r: Pidre). Pidre: si lo sé, no iba.
38. **Ou si ou non, dúas cousas son.** (ms26, 38r: Pidre). Dime una cosa fija.
39. **Pode ser, tropezar e non caer.** (ms26, 39r: Pidre). En Pidre: equivale a: Puede ser, pero será muy extraño.
40. **Polo si, polo non, poñémoslle a extremaunción.** (ms28,12r).
41. **Por aí non ll'ha d'entrar a auga ó barco.** (ms27, 59r: Vivero. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Se dice cuando uno está seguro de que no ha de ocurrir un hecho.
42. **Por algo Dios [non] lle deu cornos ós burros.** (ms27, 60r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Se dice de las personas mal intencionadas, pero impotentes. [N. de edición: No ms. falta a palabra *non* no refrán que está no orixinal que cita].
43. **Que che aproveite como a ferraña ós cas.** (ms26, 39r: Pidre). Dicen que la *ferraña* les sirve de purga.
44. **Quen manda é Roque, e Roque sono eu.** (ms28,36r: Barrela).
45. **Ru-ú... faino tú.** (ms28,3r). Expresión de desenfado más tirante que *Xa que meu pai me chana burrico... Eu non pedrico*.
46. **Rite, rite dos cas d'honte.** (ms26, 39r: Pidre). En Pidre: cuando uno ríe sin motivo o sin venir a cuento.
47. **S'as queixas se volveran queixos!** (ms24,117r: Bucifios).
48. **Si, aiu, si.** (ms26, 39r: Pidre). Sí, señor, sí.

49. **Si c[ago], c[ago] polo meu.** (ms24,119r: Miraz).
50. **Si queres, queres; si non, polo mundo non faltan mulleres.** (ms28,12r).
51. **Si, home, si: eu e mais ti somos amigos no tempo dos figos.** (ms29,76r: Antonio Trigo García: Carballo, Coruña).
52. **Tanto me miras. [sic]** (ms26, 28r, 305).
53. **Tanto ten nos cotos como nos ravalíños.** (ms28,37r: Lugo).
54. **Tódalas fabas non están na ola.** (ms29, 88r: Vigo - Pontevedra. Álvarez Giménez, E. *Refranero agrícola gallego*. Pontevedra, 1904. Citado por Luís de Hoyos Sainz en *Manual de Folklore*, páx. 511).
55. **Todo é peixe: o que non o queira, que o deixe.** (ms28,1v).
56. **Un para que cales i-outro pra que estales.** (ms28,27v: Refranes tomados de apuntes inéditos de D. Manuel Murguía).
57. **Unha vez capan o can; dúas non o caparán.** (ms26, 39r: Pidre). Una vez me la hicieron; pero no me la harán dos.
58. **Vai buscar a manteiga ó bico do can.** (ms26, 38r: Pidre). Va a buscar una cosa a quien está necesitado.
59. **Vai rezar pola bulda vella, que a nova inda non vén.** (ms26, 38r: Pidre). Vete a paseo.
60. **Vello fun e vello son, nunca ch'oín tal procesión.** (ms24,136r: Buciños).
61. **Xa vendeu e vai na casa.** (ms29,34v: Trasmil, Palas de Rey). Expresión de desenfado más tirante que *Xa que meu pai me chama burrico... Eu non pedrico*.

2.6. Locucións e unidades monolexicais

[N. de edición: como dixemos na introdución, transcribimo-la lematización que presentan os manuscritos, que en xeral corresponde a un dos diversos usos posibles].

1. **Afogueuse en pouca auga.** (ms26,25r).
2. **Anduvera amaitegando** (ms26, 38r: Pidre). Estuve haciéndole el cuento.
3. **Anque o busque na casa de Xudas** (ms26, 38r: Pidre). *Esa buscao anque sea n'a casa de Xudas*.
4. **Aplicoche o conto** (ms29,53v).
5. **Aquécelle moito.** (ms26, 38r: Pidre). Le está muy bien.
6. **Arrancada de cabalo e parada de burro.** (ms27, 59r: Vivero. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Se dice de los que se entusiasman al empezar un asunto y lo abandonan después.
7. **Aventurouse... e comérono os lobos.** (ms24,68r: Nogueiras).
8. **Busca auga en fonte seca.** (ms29,56r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
9. **Como quen vai dar un bico a un toro.** (ms26, 38r: Pidre). Alude a un viaje o visita rápida.
10. **Darilo e arregazarlo.** (ms28,39v: D.R.A.G).
11. **Deixa a auga que corra.** (ms29,36r).
12. **Discurres máis cos pés que coa cabeza.** (ms24,42r: F.V.S. Tuiriz).
13. **É com'os burros da Limia, qu'apañan viño e beben auga.** (ms27, 59r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Se dice de las personas excesivamente económicas.
14. **É fino como la de gato.** (ms29,50r: J. Santiago Pérez).
15. **É máis ruín que un dolor.** (ms29,93v).
16. **É pillo com'as picotas.** (ms26, 38r: Pidre).
17. **Éche un herdeiro fresco: ten tres vacas i-un besto.** (ms26, 38r: Pidre). Para encarecer la conveniencia de un chico.
18. **Engañar como o pexegueiro: *florear e *florear e despois non dar nada.** (ms29,40r). De un charlatán que promete muchas cosas y después no da nada.
19. **Ese é un danza no cribo.** (ms26, 39r: Pidre). Es muy ligero.
20. **Estáche como pedrada en ollo de boticario/ou como a canga á porca.** (ms24,50r: F.V.S. Tuiriz).

21. **Estar nas campás e na prociación.** (ms27, 59r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52).
22. **Fai como o señor cura da Alta Riveira: de día durme e de noite peneira.** (ms26, 39r: Pidre). Para decir que uno es perezoso.
23. **Falando de tellas abaixo** (ms29,55r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
24. **Forte com'as pernas dun pisco, ten tanta forza coma un pisco.** (ms28,13r: Manuscrito que conserva D. Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade).
25. **Fuche á horta e non topache coles.** (ms29,21r: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
26. **Fuches de burro e viñeches d'albarda.** (ms29,21v: Jesús Moldes Monroy. Cangas do Morrazo).
27. **Háselle ver o día por tras das orellas.** (ms26, 38r: Pidre). Ya se verá en necesidad.
28. **Inda te has de agarrar ás orellas e non ch'han sangrar.** (ms26, 39r: Pidre). Te ha de pesar.
29. **Ir correndo prá bolsa dos cregos** (ms25,8r: Valle del Mao, Incio). Cando un vai vello dice que vai correndo prá bolsa dos cregos.
30. **Ir máis ó rechao.** (ms26, 39r: Pidre). Llevar camino más llano, más fácil.
31. **Medrado coma a mala herba** (ms24,82v: R. Caruncho).
32. **Meu dito, meu feito.** (ms24,83r: *Diario de Avisos*. R. Caruncho).
33. **Non é esa a mai da ña.** (ms24,87r: A.N). Var.: *Non vai por aí o gato ás filloas*.
34. **Non me deu tino** (ms26, 38r: Pidre). No me hizo caso.
35. **Non me dixó nin agua vai.** (ms26, 39r: Pidre). No me dijo absolutamente nada.
36. **Non poñas o carro antes que os bois** (ms26,25r,207).
37. **Non s'anda polas pólas.** (ms24,110r: D. de Avisos. R. Caruncho).
38. **Non te acabas de apear da burra** (ms24,107v: F.V.S. Tuiriz).
39. **Non vai por ese camiño a auga pró río.** (ms24,110r: *Diario de Avisos*. R. Caruncho).
40. ***Oyes tocar e non sabes onde.** (ms24,131r: F.V.S.: Tuiriz).
41. **Pagar en cartos de sardiñas.** (ms27, 59r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Cuando un individuo zanja una deuda mediante pequeñas entregas.
42. **Parece que non pisa as herbas, e *donde pon o pé, tólleas.** (ms26, 38r: Pidre). Las mata callando.
43. **Parece Xan da Guedella, que cedo madrugá e tarde aparella.** (ms26, 39r: Pidre). Para decir que uno es muy pesado.
44. **Pegar do burro pra qu'outro o monte.** (ms27, 59r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Hacer una cosa en provecho de otra: Sujetar el burro para que otro lo monte.
45. **Pelexan os cas pola carniza.** (ms27, 59r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Se aplica a las luchas que sostienen la curia, los políticos y los herederos.
46. **Pódelle botar pan ó caldo, i-o leite bebelo.** (ms26, 38r: Pidre). Ya está bien.
47. **Por non darlle ao rabo deixas que che coman o cu as moscas.** (ms29,95r).
48. **Quedou como o que ceba e non mata.** (ms27, 60r: Verín. José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52).
49. **Rende máis que un día sin pan.** (ms29,55r: Francisco Dopazo Rial (Santiago, 12-4-53): Arzúa).
50. **Sempre anda á quinta pregunta.** (ms29,50r: J. Santiago Pérez).
51. **Son lobos dunha camada, s'algún n'efola, é que mata.** (ms24,113v: M.L).
52. **Ten as forzas da Cañiza** (ms28, 13r: Manuscrito que conserva D. Juan de Naya - Bibliotecario de la R.A.G.: Beade).
53. **Ti es a porta faxeira: non gardas *secreto.** (ms29,50v: J. Santiago Pérez).
54. **Tíranse ás olas os cachos.** (ms27, 59r: José Mª Pereda Álvarez. *Douro-Litoral*, 5ª serie, VII-VIII, Porto, 1953, págs. 19-52). Los añicos se echan a los cántaros. Se dice cuando la parte débil ataca a la fuerte.
55. **Vai moita patuñeira.** (ms26, 39r: Pidre). Cuando hay llovizna menuda.

56. **Vas com'on cura.** (ms29,37r: Luís García: Santa María de Bretoña). Quen te chora, Fulano, aínda non está católico de todo.
57. **Vén como unha cotena.** (ms26, 39r: Pidre). Viene borracho.

2.7. Slogan

1. **Polvos Pinós prós bos corriños.** (ms29,86v). [N. de edición: Aínda que figura recollido como un refrán máis, era o slogan comercial de *Polvos Pinós*, un penso composto que se anunciaba como complemento alimenticio para os coellos a mediados do século XX n'O *Gaiteiro de Lugo*. A difusión deste almanaque, que nalgúns anos chegou ós 150.000 exemplares, fixo que este slogan chegase a ter unha circulación cuasi-fraseolóxica para aludir á gordura ou apetito dunha persoa. Hoxe só vive na memoria das persoas de máis de sesenta anos].

Bibliografía

LENCE SANTAR, Eduardo (1938-1941-2000): *Etnografía mindoniense*. Ed. de Armando Requeixo. Follas Novas, Santiago de Compostela ¹.

SACO 1: VÁZQUEZ SACO (2003): “Refraneiro Galego e outros materiais de tradición oral. Edición de Josefa Beloso Gómez, Patricia Buján Otero, Xesús Ferro Ruibal e Mª Carmen Paz Roca” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 5,2003; pp. CXVII + 1067.

SACO2: PAZ ROCA, Mª Carmen e VIDAL CASTIÑEIRA, Ana: (2004): “Novo manuscrito paremiolóxico de Vázquez Saco” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 6,2004; 253-264.

VIDAL CASTIÑEIRA, Ana (2003): “Un manuscrito paremiolóxico de Manuel Murguía” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 4,2003,117-128.

¹ Esta edición do ano Armando Requeixo do ano 2000 recolle os traballos publicados polo autor no diario santiagués *El Compostelano* entre mediados dos anos 30 e primeiros dos 40.